

**Co-funded by
the European Union**

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

Jean Monnet Module Erasmus+

Civil society in conflict resolution process: the EU experience for Ukraine

101084973 – EURoCoRP – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH

ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СИТУАЦІЇ СУЧАСНОГО ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

**Матеріали
XVIII Міжнародної наукової конференції**

22-23 травня 2025 р.

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2025

**Co-funded by
the European Union**

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

Jean Monnet Module Erasmus+

Civil society in conflict resolution process: the EU experience for Ukraine

101084973 – EURoCoRP – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH

THE PROBLEM OF CULTURAL IDENTITY IN THE SITUATION OF CONTEMPORARY DIALOGUE OF CULTURES

**Materials of the 18th International
Scientific Conference**

May 22-23, 2025

Ostroh
Publishing house of Ostroh academy National University
2025

*Рекомендовано до друку на засіданні Ради
Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 1 від 28 серпня 2025 р.)*

Відповідальні за випуск:

к.н.д.у. Шершньова Олена

к.і.н. Якуніна Катерина

П 68

Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур: матеріали XVIII Міжнародної наукової конференції (м. Острог, 22-23 травня 2025 р.) / відп. за вип. О. Шершньова, К. Якуніна. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2025. 104 с.

DOI 10.25264/28.08.2025

Збірник містить матеріали (тези доповідей) XVIII Міжнародної наукової конференції «Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур», у яких актуалізовано проблему ідентичності в розрізі сучасних викликів в політичній, культурній, соціальній та духовній сферах. Видання призначене для дослідників, викладачів, молодих вчених, студентів, представників професійних спільнот та громадянського суспільства.

The collection contains materials of the 18th International Scientific Conference «The Problem of Cultural Identity in the Situation of Contemporary Dialogue Cultures», which update the problem of identity in terms of contemporary challenges in the political, cultural, social and spiritual spheres. The publication is intended for researchers, teachers, young scientists, students, representatives of professional communities and civil society.

DISCLAIMER – The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Матеріали (тези доповідей) друкуються в авторській редакції.

Відповідальність за якість та зміст публікацій несе автор.

The authors are responsible for the accuracy of information,
which contains in the published materials.

УДК 008:001.8

© Вид-во НаУОА, 2025
© Автори, 2025

ЗМІСТ

PROJECT "CIVIL SOCIETY IN CONFLICT RESOLUTION PROCESS: THE EU EXPERIENCE FOR UKRAINE"	7
Віталій Бондар СТІЙКІСТЬ ГРОМАД ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	9
Віталій Бондарчук KULTURKIRSCHNE АБО ЦЕРКВИ СУЧАСНОЇ НІМЕЧЧИНИ У ПОШУКАХ ІДЕНТИЧНОСТІ І ГРОШЕЙ	15
Євгеній Бордюк НОМО VIRTUALIS ЯК КУЛЬТУРНИЙ СУБ'ЄКТ	26
Зоряна Годунок РОЛЬ БУКБЛОГІНГУ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ	32
Валерія Корнійчук КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	37
Віталій Олійник ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	42
Сергій Порадюк КУЛЬТУРНА ГЕТЕРОГЕННІСТЬ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ	49
Ірина Рачковська МЕТЕМПСИХОЗ У ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО: КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ У ПИТАННІ БЕЗСМЕРТЯ НАРОДУ	57
Артем Черняк ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	64
Катерина Шевчук ІДЕНТИЧНІСТЬ ПЕРФОРМАНСУ: ДО АНАЛІЗУ ОНТОЛОГІЧНО- ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВИМІРУ ТВОРІВ ПЕРФОРМАТИВНОГО МИСТЕЦТВА У СВІТЛІ ЕСТЕТИЧНОЇ ТЕОРІЇ РОМАНА ІНГАРДЕНА	69

Олена Шершньова

МЕДІА, НАРАТИВИ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ЯК СУЧАСНІ ГІБРИДНІ
КОНФЛІКТИ ТРАНСФОРМУЮТЬ КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР75

Роман Шулик

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНИХ ДОМІНАНТ У РІЗНИХ
ТИПАХ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА86

Катерина Якуніна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН
ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ94

ABOUT JEAN MONNET99

ABOUT ERASMUS+ JEAN MONNET ACTIONS103

PROJECT

“CIVIL SOCIETY IN CONFLICT RESOLUTION PROCESS: THE EU EXPERIENCE FOR UKRAINE”

Project Title: Civil society in conflict resolution process: the EU experience for Ukraine (101084973 – EURoCoRP – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH)

Timing of the Project: 01.11.2022-31.10.2025

Project Coordinator: The National University of Ostroh Academy

About the Project:

This Project aims to promote the EU values of civil society in the conflict resolution process and increase awareness about the present conflicts hybrid type. **Specific objectives** are:

- to activate discussions about current conflicts hybrid type between the academic world and broad audiences, especially media, local policymakers, representatives of amalgamated communities of Rivne and Khmelnytskyi by providing three roundtables with EU speakers;
- to remote excellence in teaching and research in the field of EU studies worldwide by preparation of 3 courses “Hybrid conflicts as a threat to security systems,” “Activism in cyberspace as a hybrid threats counter,” and “Civil society in resolving modern conflicts” (15 ECTS) for not less than 75 BA students;
- to generate knowledge about civil society in the field of conflict resolution process through research activities in this field by preparing 2 peer-reviewed articles;
- to strengthen the role of the EU as a political actor in the conflict resolution process by providing 10 planned project events, especially in Three International Conferences “The problem of cultural identity in the situation of contemporary dialogue of cultures” and the International Conference “Civil society in conflict resolution process: the EU experience for Ukraine” with EU spikers (not less than 200 people will take part);

- to build a stronger project team, who receive the ability to adapt EU experience at local and regional levels for sustainable development of project deliverables, as well as for future ideas and plans;
- to increase the number of information products on the topic of civil society in the conflict resolution process in the project implementation process by creating 3 didactic materials;
- to provide information dissemination and promotion of project activities and results among the citizens of Ukraine by spreading 3 types of this Project's deliverables (website, MOOC and Textbook) to a wider audience.

Віталій Бондар

СТІЙКІСТЬ ГРОМАД ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено особливості формування та забезпечення стійкості територіальних громад України в умовах російсько-української війни. Розглянуто нормативно-правові аспекти поняття «стійкість» у національному законодавстві та стратегічних документах. Виокремлено багатовимірність стійкості громад, яка включає економічну, соціальну, інституційну, кадрову та інфраструктурну складові. Проаналізовано національний і місцевий рівні безпечного управління, їхні завдання та інструменти. Показано важливість міжвідомчої та міжрегіональної взаємодії, синергії органів влади, бізнесу, волонтерського руху й громадянського суспільства. Наголошено, що підвищення стійкості громад є ключовим чинником національної безпеки та потребує комплексного підходу, який поєднує стратегічне планування, кризовий та ризик-менеджмент, а також розбудову культури безпеки.

Ключові слова: *стійкість громад, національна безпека, територіальні громади, інституційна стійкість, міжвідомча взаємодія, кризовий менеджмент.*

Vitalii Bondar

COMMUNITY RESILIENCE AS A DETERMINANT OF NATIONAL SECURITY IN UKRAINE

The article explores the specifics of building and ensuring the resilience of territorial communities in Ukraine under the conditions of the Russian-Ukrainian war. The legal and strategic framework of the term “resilience” in Ukrainian legislation and national security documents is analyzed. The multidimensional nature of community resilience is highlighted,

encompassing economic, social, institutional, human resource, and infra-structural components. The study examines national and local levels of security governance, their tasks, and instruments. Particular attention is paid to the importance of interagency and interregional cooperation, as well as the synergy between state authorities, business, volunteer movements, and civil society. It is emphasized that strengthening community resilience is a key factor of national security and requires a comprehensive approach that combines strategic planning, crisis and risk management, and the development of a security culture.

Keywords: *community resilience, national security, territorial communities, institutional resilience, interagency cooperation, crisis management.*

В українському законодавстві термін «стійкість» використовується в контексті забезпечення сталості громад та територій, безпечності та резильєнтності критичної інфраструктури, сталого функціонування та відновлювальної рівноваги та фіксується в ЗУ «Про правовий режим воєнного стану»¹, указі Президента України «Про Стратегію національної безпеки України»², указі Президента України «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»³. Разом з тим, варто усвідомлювати, що є вагома різниця в забезпеченні стійкості на державному, регіональному та місцевому рівнях, також варто враховувати різні функціональні моделі громад та територій. В Україні спостерігається ієрархічна модель побудови концепту «стійкості» на національному рівні, проте виклики з яким зіштовхнулись громади в часи російсько-української війни підкреслюють важливість «дієвості та спроможності до повноцінного функціонування системи місцевого самоврядування, її інституційної стійкості»⁴. Сьогодні на регіональному рівні стійкість та

¹ Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

² Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» №392/2020 від 14 вересня 2020 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

³ Указ Президента України «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» від 26 серпня 2021 року № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>

⁴ Горбата Л.П., Синельник Т.Б. Особливості національної системи стійкості

готовність до загроз забезпечують обласні й районні державні адміністрації, органи самоврядування територіальних громад.

Базовими компонентами стійкості громад є економічна, фінансова, соціальна, інституційна та кадрова стійкості. Разом з тим, сьогодні, як ніколи, для України важливою є «сукупність взаємопов'язаних державних і недержавних суб'єктів (органів, організацій, установ), їх сил і засобів, які об'єднані цілями та завданнями захисту національних інтересів і здійснюють свою діяльність відповідно до визначених законодавством функцій, повноважень, норм і правил»⁵. Тому система забезпечення безпеки на національному рівні включає в себе цілий комплекс заходів стратегічного плану, а на місцевому рівні базовою вимогою та потребою є формування стійкості громад. На національному рівні заходи з забезпечення національної безпеки це:

- визначення та оцінка об'єктів загроз і захисту від них з урахуванням географічних, економічних, соціальних та інших особливостей України;
- оцінка безпекового середовища; виявлення ризиків і загроз;
- сценарне моделювання небезпечних ситуацій; виявлення слабких і сильних сторін системи захисту від загроз;
- оцінка наявних і потрібних ресурсних можливостей, визначення джерел їхнього отримання, планування ресурсного забезпечення;
- організація виконання планових завдань, їхнє ресурсне забезпечення, моніторинг, звітність, своєчасне коригування планів⁶ та ін.

На місцевому рівні важлива:

- професійність державного апарату, органів місцевого самоврядування, їхня здатність орієнтуватися у складних ситуаціях, ухвалювати швидкі, але обґрунтовані рішення;
- адаптивність процедур управління на рівнях держави, суспільства, бізнесу;

на рівні територіальних громад в умовах війни // Інвестиції: практика та досвід. – № 22/2023. – С. 194

⁵ Державно-громадське співробітництво в забезпеченні суспільної стійкості під час війни в Україні. Аналітична доповідь підготовлена Центром Разумкова. – Київ, 2024. – С. 7.

⁶ Там же, С. 50

- наявність оперативних матеріальних і фінансових резервів, резервних механізмів для підтримання нормального функціонування у кризових ситуаціях;

- підтримка і розвиток самоорганізації суспільства, самооборони, цивільного захисту громад, волонтерського руху, бізнес-ініціатив⁷ та ін.

Разом з тим, російсько-українська війна показали важливість взаємодії між територіальним громадами, бізнесом, волонтерами та громадянським суспільством в цілому в питанні забезпечення стійкості та протидії загрозам. Як зазначають аналітики Національного інституту стратегічних досліджень, «неефективна міжвідомча співпраця, у т. ч. у форматі між центром і регіонами, а також між сусідніми регіонами й територіальними громадами, не лише знижує ефективність реагування на загрозу, а й ускладнює формування стійкості»⁸.

Більше того, якщо в Стратегії національної безпеки 2020 року серед загроз стійкості громад зазначалися «неефективність та некваліфікованість управління», «низький рівень добробуту», «непослідовність та незавершеність реформ», «монополія» та ін., то за роки повномасштабної війни, для громад стали актуальними:

- надійність критично важливих структур та адаптативність інфраструктури;

- демографічна криза та посилення еміграції;

- нестача кваліфікованих працівників⁹.

Рішенням посилення стійкості громад та національної безпеки є гнучкість системи національної безпеки, її адаптативність під гібридні загрози, багатовекторність співпраці та взаємодії державно-приватного сектора, сильне та згуртоване громадянське суспільство, ефективне управління з елементами кризового та ризик-менеджменту, сформована культура безпеки, «широка міжвідомча взаємодія та взаємопідтримка, зони

⁷ Там же, С. 52

⁸ Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. – Київ: НІСД, 2022. – С.311

⁹ Назаров М.С., Лимонько А.О. Огляд державної політики України щодо забезпечення стійкості на рівні регіонів та територіальних громад // Науковий журнал «Політикус». – Випуск 4, 2024. С. 80

спільної відповідальності, координація державної та регіональної політики, а також перерозподіл відповідальності на користь місцевих органів управління і лідерства на регіональному та місцевому рівнях»¹⁰.

Отже, стійкість громад в українських реаліях постає не лише як концепт національної безпеки, закріплений у стратегічних документах, але й як практична умова виживання та розвитку територій у часи війни. Вона має багатовимірний характер – економічний, соціальний, інституційний, кадровий, інфраструктурний – і передбачає синергію державних і місцевих органів влади, бізнесу, громадянського суспільства та волонтерського руху. Ефективність стійкості залежить від професійності управління, адаптивності процедур, наявності ресурсних резервів, а також від здатності громад до самоорганізації та взаємодії з іншими суб'єктами безпеки. Російсько-українська війна актуалізувала необхідність підсилення міжвідомчої та міжрегіональної співпраці, адже саме вона визначає швидкість і результативність реагування на загрози. Формування стійкості громад сьогодні є ключовим фактором зміцнення національної безпеки, що вимагає комплексного підходу: поєднання стратегічного планування та кризового менеджменту, розбудови культури безпеки, а також перерозподілу відповідальності на користь місцевого рівня управління.

Використані джерела:

1. Горбата Л.П., Синельник Т.Б. Особливості національної системи стійкості на рівні територіальних громад в умовах війни // Інвестиції: практика та досвід. – № 22/2023. С. 191-196
2. Державно-громадське співробітництво в забезпеченні суспільної стійкості під час війни в Україні. Аналітична доповідь підготовлена Центром Разумкова. – Київ, 2024. 99 с.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Назаров М.С., Лимонько А.О. Огляд державної політики України щодо забезпечення стійкості на рівні регіонів та територіальних громад // Науковий журнал «Політикус». – Випуск 4, 2024. С. 78-82

¹⁰ Там же

5. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпечного середовища: монографія. – Київ: НІСД, 2022. – 456 с.

6. Указ Президента України «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» від 26 серпня 2021 року № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>

7. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» №392/2020 від 14 вересня 2020 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

Віталій Бондарчук

KULTURKIRCHE АБО ЦЕРКВИ СУЧАСНОЇ НІМЕЧЧИНИ У ПОШУКАХ ІДЕНТИЧНОСТІ І ГРОШЕЙ

Досліджується питання про здатність збереження своєї ідентичності Церквою під час трансформації її діяльності у секуляризованому середовищі. Знайшла підтвердження теза, що Церква може запозичувати раніше не властиві для неї інструменти діяльності й інтегруватися у суміжні, навіть конкурентні, суспільні сфери. Однак переваги перейнятого не можна відділити від його ж недоліків і Церква стикається з ними. Територіальними рамками дослідження було обрано Німеччину де релігія, порівняно з деякими іншими європейськими країнами, сприймається більш компліментарно.

Ключові слова: Церква, ідентичність, культура, релігія, громада, соціум, храм, музей, виставка.

Vitalii Bondarchuk

KULTURKIRCHE OR CHURCHES OF CONTEMPORARY GERMANY IN SEARCH OF IDENTITY AND MONEY

The present study examines the Church's ability to preserve its identity during the transformation of its activities in a secularised environment. The hypothesis that religious institutions can adopt novel instruments and assimilate them into associated social domains, which are sometimes even competitive, has been substantiated. Nevertheless, it is imperative to acknowledge that the advantages of what has been adopted cannot be separated from its disadvantages, and the Church must confront these challenges. The present study has been conducted within the territorial framework of Germany, a country in which religious adherence is perceived to be more complacent than in some other European countries.

Keywords: Church, identity, culture, religion, community, society, temple, museum, exhibition

Прихід XXI ст. ще раз нагадав, що секуляризація хоча й має низку переваг але не позбавлена і недоліків. У пошуках їх вирішення варто звернутися і до досвіду «жертви» цього процесу – Церкви. Роблячи термінологічні уточнення зазначимо, що у цьому повідомленні під нею розуміємо певне число людей об'єднаних однією вірою, а під «церква» (з малої літери) – культову споруду. Повертаючись же до магістральної лінії викладу матеріалу слід констатувати, що більше чи менше але Церква продовжує впливати на життя людей. Зокрема й через те, що на думку ученого Олівера Беннета (Oliver Bennett) розуміння поняття культурної політики було розширене так, що його стало майже неможливо відрізнити від соціального¹. Він також твердить, що у постмодерному світі перелік агентів культурної політики, як і саме її поняття, розширюється і до звичних держави і корпоративного сектору додаються ще, наприклад, релігійні організації і мафія².

Врешті символічно але саме на досить примирливій зустрічі Юргена Габермаса і Джозефа Ратцінгера (згодом – Папа Бенедикт XVI) перший визнав можливість того, що секуляризація суспільства «вийде з-під контролю», а джерела солідарності громадян, від яких залежать ліберальні суспільні структури, повністю вичерпаються. Також Габермас вказав, що саме релігійні спільноти зберегли недоторканим «те, що було втрачено в інших місцях»³. І тут доречною виглядає теза Жан-Поля Мартінона (Jean-Paul Martinon) (хоча висловив він її зовсім з іншого приводу – досліджуючи майбутнє музеїв). Учений вказує на те, що втрата сили Церквою призвела до зміни нашого бачення майбутнього. Адже раніше майбутнє було єдиним – кінець світу. Зараз же прогнози прийшли на зміну пророцтвам⁴. Ця думка і висловлення

¹ Bennet O. On religion and cultural policy: notes on the Roman Catholic Church. *International Journal of Cultural Policy*. 2009. Vol. 15, N 2. P. 3.

² Ibid. P. 4.

³ Ibid. P. 11-12.

⁴ Martinon J.-P. The Museum's Fourth Future. *Eidos. A Journal for Philosophy of Culture*. 2023. Vol. 7, N 1. P. 109.

Ратцінгером побоювань на згаданій зустрічі щодо «диктатури релятивізму»⁵ ще більше актуалізують необхідність дослідження піднятої проблеми.

Наразі її територіальні рамки було звужено до Німеччини. Той же Беннет вказує, що, наприклад, у зіткненні науки і релігії ця країна займає особливе місце. Саме тут є поняття і традиція *kulturprotestantism*. На відміну від британських німецькі філософи релігію сприймають більш серйозно. Тому саме у Німеччині (Католицька академія Баварії) і змогли подискутувати Юрген Габермас і Джозеф Ратцінгер – уособлення ліберального і доктринального⁶.

Власне саме у німецькомовному середовищі присутній, винесений у назву повідомлення, ще поки не досить окреслений термін «*Kulturkirche*» (дослівно: Культурна церква). Він означає, що будівлі Церкви в т. ч. церкви використовуються для організації і проведення в них заходів пов'язаних із мистецтвом і (чи) соціальною підтримкою (див. напр: *Kulturkirche*⁷ 2025; *Kultur*⁸ in Kirchen).

Першим вибіркоким прикладом варто привести церкву у одному з районів м. Дуйсбург (Duisburg) – Беккерверті (Beeckerwerth), яка виступає майданчиком для низки культурних заходів. Щоб потрапити на них треба платити: ціни на квитки на найбільш популярний «Чарівний мюзикл» коливаються від 21 до 46 євро⁹. Показово, що велика кількість місць є зарезервованими фактично за півроку до дати показів мюзиклу – жовтень і листопад 2025 р. Промовистою деталлю є і те, що глядацький зал у церкві поділено на 6 цінових зон включно з зоною VIP.¹⁰ Може скластися враження, що Церква вже ніяк не причетна до того, що твориться у її приміщенні але там же

⁵ Bennet O. On religion and... P. 11-12.

⁶ Ibid. P. 11.

⁷ KulturKirche2025 – Die Kirchen in der Kulturhauptstadtregion Chemnitz 2025. URL: <https://kulturkirche2025.de/> (date of access: 06.05.2025).

⁸ Kultur in Kirchen URL: <https://kulturkirchen.com/> (date of access: 06.05.2025).

⁹ Die Show 2025. KulturKirche Beeckerwerth. URL: <https://www.kulturkirche.ruhr/tickets/index.php?cPath=31> (date of access: 06.05.2025).

¹⁰ Die Show 2025. KulturKirche Beeckerwerth. URL: <https://www.kulturkirche.ruhr/tickets/index.php?cPath=31> (date of access: 06.05.2025).

на сайті (з самого низу, під знаком авторського права) указано: «KulturKirche.ruhr – це інноваційний проект, спонсором якого є єпархія Ессена»¹¹. Сама єпархія входить до складу Католицької Церкви у Німеччині.

Насправді гроші виступають критерієм «кращості» місця не лише в Церкві, а й для Церкви. Її громади, які бажають реалізувати певний культурний проект можуть отримати для цього кошти від фонду-грантодавця. Їх надання і розподіл він, звичайно, робить на конкурсній основі. Наприклад, з 2025 по 2029 рр., 4 церкви отримають загалом 240 тис. євро. Такими стали Лютеранська церква Св. Павла, Бремерхафен-Лехе (Bremerhaven-Lehe), церква Сент-Джонс в Геттінгені (Göttingen), лютеранська церква Св. Марка в Ганновері (Hannover) і євангелічно-лютеранська церква Св. Якобі в Гільдесгаймі (Hildesheim). Меншу суму – 15 тис. євро отримуватиме церква у Куксхафен-Хадельн (Cuxhaven-Hadeln). Ще 18 церков із яких окремо виділяють сільські (6 шт.) отримували певне фінансування протягом 2024 р.¹²

Грантодавцями цих проектів виступають Євангелічно-Лютеранська Церква Ганновера та Фонд Ганса Ліле. Роблять вони це з 2013 р. Фінансування надають по двом категоріям. Першою є «проекти, які сприяють професійним зустрічам із сучасним мистецтвом і культурою та спрямовані на співпрацю з нецерковними культурними організаціями». Другою ж «низькопорогові культурні пропозиції для нетворкінгу, особливо в сільській місцевості, які спрямовані на співпрацю церковних спільнот, наприклад, з асоціаціями чи ініціативами». Значну частину фінансування Фонду Ганса Ліле надає регіональний синод Євангелічно-Лютеранської Церкви Ганновера. А сам фонд і регіональні церковні організації тісно співпрацюють, як у консультуванні та підтримці заявників, так і в роботі журі¹³.

Використання грошей і їх кількості як одного з критеріїв культурної діяльності Церкви звісно дає для неї низку переваг –

¹¹ *KulturKirche Beeckerwerth*. URL: <https://www.kulturkirche.ruhr/tickets/index.php?cPath=31> (date of access: 06.05.2025).

¹² *Kulturarbeit in Kirhen – Kulturkirchen*. URL: <https://www.kultur-kirche.de/> (date of access: 06.05.2025).

¹³ *Ibid*.

те, що міряється числами є яснішим і конкретнішим. Але ця перевага можлива за однієї умови – поки ці гроші (більше чи менше) є в наявності. Їх відсутність стає проблемою і Церквам доводиться вдаватися до кроку, який у попередні етапи їх існування був, напевне, неможливим – закривати Kulturkirche. Так, Церковний комітет Бременської євангелічної церкви рекомендував Церковному конгресу закрити відділ Kulturkirche з 31 грудня 2023 р. Причина – брак фінансування¹⁴. Такі радикальні кроки дещо суперечать досить компліментарним прикладам, які наводить Олівер Беннет розповідаючи про потіснення традиційно домінантного впливу держави у сфері культурної політики корпоративним сектором¹⁵.

За таких умов найголовнішим для науки у цих діях церковників є їх обґрунтування і пояснення представниками Церкви – навіщо їх організація вдалася до такого?

У вже згаданому Фонді Ганса Ліле свою діяльність обґрунтовують наступним чином: «Культура не може замінити Церкву, але Церква не може обійтися без культури». Там вважають, що інтерпретація реальності сучасними мистецтвом і культурою буде корисною для місії Церкви¹⁶.

Інші церковники вказують дуже широкий набір причин зміни їх ролі. Так, католицький священник з м. Кельн вказує, що одна з причин є цілком прикладна – необхідність знайти застосування церквам, що стоять порожні, бо вірян для них просто немає. Проте одночасно називає причини зовсім іншого типу: двохтисячолітні історичні зв'язки Церкви і культури й необхідність пастирського служіння¹⁷.

¹⁴ Kirchengausschuss empfiehlt Aufgabe der Kulturkirche. *Bremische Evangelische Kirche*. 05.05.2023. URL: <https://www.kirche-bremen.de/aktuelles/presse-service/nachrichten-details/kirchengausschuss-empfoehlt-aufgabe-der-kulturkirche/> (date of access: 13.03.2025).

¹⁵ Bennet O. On religion and... P. 1-2.

¹⁶ Kulturarbeit in Kirchen – Kulturkirchen. URL: <https://www.kultur-kirche.de/> (date of access: 06.05.2025).

¹⁷ Tomasetti B. «Eine von möglichen Antworten auf die Sehnsucht der Menschen». *Domradio.de*. 29.08.2019. URL: <https://www.domradio.de/artikel/eine-von-moeglichen-antworten-auf-die-sehnsucht-der-menschen-was-ist-eigentlich-eine> (date of access: 06.05.2025).

Сайт однієї з протестантських церков у тому ж м. Кельн наголошує, що є «культурним майданчиком, який пропонує нові аспекти концертів, заходів, читань, комедії та кабаре, кіно та мистецтва»¹⁸. Завбачливо для потенційних орендарів детально розписано всі особливості і переваги приміщення церкви аж до наявного світлового і звукового обладнання. А католицька церква у одному з районів Дуйсбурга (Duisburg) – Беккерверті (Beeckerwerth) свою діяльність обґрунтовує необхідністю «збагачення соціального життя району», вона вказує, що «люди збираються тут, щоб насолодитися музикою, мистецтвом і культурою у всіх її проявах»¹⁹. Робимо проміжний підсумок, що загалом ці обґрунтування об'єднуються головню навколо соціального служіння Церкви.

Проте перетворення церков з місць культу на концертні майданчики є не найяскравішим прикладом адаптації Церкви до суспільно-культурних змін. Тут все ж таки Церква ще дотримується певної окремішності і відстороненості. Куди більше вона виявляється інтегрованою у культурну діяльність під час участі у іншій активності – виставковій. І вона (ця діяльність) тут же ставить ще одне нагальне питання: за таких умов – чи суть Церкви не почне розчинятися у змісті запозиченого нею? Вивчення фактографії дозволяє припустити, що ні. Мова йде про конфлікт у 2012 р. навколо двох виставок в м. Кассель (Kassel). Однією була щоп'ятирічна «Documenta». Це так звана виставка-блокбастер: число її митців-учасників міряється сотнями, виставлених ними експонатів може досягати тисяч, а лік відвідувачів йде вже на сотні тисяч. Інша була куди скромніша, її організатором була місцева католицька громада (так – Церква виявилася здатною займатися і таким, більше притаманним для музеїв, видом діяльності). Свою церкву вона дозволила використати як виставковий простір для скульптур Стефана Балкенгола (Stephan Balkenhol). Одну з них той розмістив на дзвіниці святини, тобто максимально публічно. Саме це викликало критику і

¹⁸ Kulturkirche Köln URL: https://www.kulturkirche-koeln.de/cont_2.lang_en.home.php (date of access: 06.05.2025).

¹⁹ Die Show 2025. KulturKirche Beeckerwerth. URL: <https://www.kulturkirche.ruhr/tickets/index.php?cPath=31> (date of access: 06.05.2025).

претензії тодішнього куратора «Documenta» Кароліни Христов-Бакарджієвої (Carolyn Christov-Bakargiev) до громади. Кароліна вважала, що глядач може почати помилково ототожнювати ці дві дуже різні мистецькі події²⁰. На перший погляд логіка суперечки була зрозуміла: так співпало, що в один час в одному місті, фактично в одному місці проводилися дві виставки і організатори однієї не хотіла, щоб її ідентифікували з іншою.

Насправді під поверхнею суперечки організаторів виставок фактично крилося зіткнення їх світоглядів, які проявилися відповідно у творчості (Банкенхол) чи організації творчості (Христов-Бакарджієва). Їх вони почергово означили у своїх інтерв'ю пресі. Кароліна у своєму підважила²¹ принцип, що мистецтво має бути для людей і створюватися людьми. Вона переконувала, що культурним продуктом, наприклад, помідора є його сік. На її ж думку собаки можуть брати участь у голосуванні. Точка зору скульптора була полярною: «Мистецтво створюється людьми для людей»²².

Позиція представників Церкви виявилася схожою і вона вдало цим скористалася: виставку скульптур відкривав єпископ Фульди²³ [куди входить м. Кассель – В. Б.], а доктор Бурхгард Пройслер (Burghard Preusler) з тієї ж єпархії вказував, що митцю дали можливість показати свою творчість у храмі, бо він «ставить людську фігуру в центр своєї творчості та шукає балансу між реальністю та поезією»²⁴.

²⁰ Farago J. Why museums are the new churches. *BBC.com*. 16 July 2015. URL: <https://www.bbc.com/culture/article/20150716-why-museums-are-the-new-churches> (date of access: 06.05.2025).

²¹ Vahland K. Über die politische Intention der Erdbeere. *Süddeutsche.de*. 08.06.2012. URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/documenta-leiterin-carolyn-christov-bakargiev-ueber-die-politische-intention-der-erdbeere-1.1370514> (date of access: 06.05.2025).

²² Bildhauer Balkenhol wirft documenta-Chefin «Allmachtsgefühle vor». *HNA*. 01.06.2012. URL: <https://www.hna.de/kultur/documenta/bildhauer-wirft-documenta-chefin-allmachtsgefuehle-2340824.html> (date of access: 06.05.2025).

²³ Stephan Balkenhol in Sankt Elisabeth Kassel. *Katolische Kirche Bistum Fulda*. 30.05.2012. URL: https://www.bistum-fulda.de/bistum_fulda/kunst_musik/kunst/ausstellungen/balkenhol/bpd_20120530_01_Stephan_Balkenhol_in_Sankt_Elisabeth_Kassel.php (date of access: 06.05.2025).

²⁴ Bildhauer Balkenhol wirft documenta-Chefin «Allmachtsgefühle vor». *HNA*.

Слід зазначити, що такі дії Церкви не були спонтанними. Єпархія Фульди з 2002 р. послідовно організовувала показ²⁵ своїх мистецьких проєктів паралельно проведенню «Documenta», тобто щоп'ять років. Загалом такий прийом не сприймали негативно, виставки Церкви і виставка сучасного мистецтва в одному місті виглядали цілком органічно. Лише 2012 р. вийшов дещо конфліктним.

Прямо тоді у 2012 р., конфліктність стосунків між Церквою і світським мистецтвом й хиткість компромісів між ними тут же засвідчила ще одна міні-суперечка: скульптура Адама і Єви, яку Банкенхол розмістив усередині храму були без фігових листків – частина прихожан цим виявилася незадоволена²⁶.

Роблячи висновок можемо стверджувати, що з власної волі чи під впливом обставин але Церква у Німеччині завдяки Kulturkirche показала певний ступінь гнучкості і адаптації у своїх соціальних і культурних політиках – відповідно до секуляризованих реалій. Це дозволило для неї обстоювати свої позиції чи принаймні зберігати свою присутність у соціумі але використовувати при цьому не свої чи в крайньому випадку традиційно не властиві їй ресурси і інструменти одночасно зберігаючи свою ідентичність. Одночасно таке використання подекуди вносить Церкву у певні висококонкурентні сфери ринкової економіки. А це стає черговим випробовуванням її ідентичності. Проте варто знову згадати Жана-Поля Мартінона. Свою парадоксальну думку він говорив про музеї але, напевне, Церкви вона стосується ще більше: «Якщо майбутнє є дійсно тим, що непередбачуване, те, що знаходиться поза межами калькулятивного мислення, то воно не може зосереджуватися виключно на своєму виживанні»²⁷.

01.06.2012. URL: <https://www.hna.de/kultur/documenta/bildhauer-wirft-documenta-chefin-allmachtsgefuehle-2340824.html> (date of access: 06.05.2025).

²⁵ Kunst Raum Kirche. 30.05.2012 URL: https://www.kunstraumkirche.de/kunstraumkirche/2012-07-02_fruehere-docKIK-kunstprojekte.php (date of access: 06.05.2025).

²⁶ Ärger wegen Nacktheit: Wieder Diskussion um Kunst in St. Elisabeth. HNA. 17.05.2012. URL: <https://www.hna.de/kassel/aerger-wegen-nacktheit-wieder-diskussion-kunst-elisabeth-2321569.html> (date of access: 06.05.2025).

²⁷ Martinon J.-P. The Museum's Fourth... P. 116.

Використані джерела:

1. Ärger wegen Nacktheit: Wieder Diskussion um Kunst in St. Elisabeth. *HNA*. 17.05.2012. URL: <https://www.hna.de/kassel/aerger-wegen-nacktheit-wieder-diskussion-kunst-elisabeth-2321569.html> (date of access: 06.05.2025).
2. Bennet O. On religion and cultural policy: notes on the Roman Catholic Church. *International Journal of Cultural Policy*. 2009. Vol. 15, N 2. P. 155–170.
3. Bildhauer Balkenhol wirft documenta-Chefin «Allmachtsgefühle vor». *HNA*. 01.06.2012. URL: <https://www.hna.de/kultur/documenta/bildhauer-wirft-documenta-chefin-allmachtsgefuehle-2340824.html> (date of access: 06.05.2025).
4. Die Show 2025. *KulturKirche Baeckerwerth*. URL: <https://www.kulturkirche.ruhr/tickets/index.php?cPath=31> (date of access: 06.05.2025).
5. Farago J. Why museums are the new churches. *BBC.com*. 16 July 2015. URL: <https://www.bbc.com/culture/article/20150716-why-museums-are-the-new-churches> (date of access: 06.05.2025).
6. Kirchengausschuss empfiehlt Aufgabe der Kulturkirche. *Bremische Evangelische Kirche*. 05.05.2023. URL: <https://www.kirche-bremen.de/aktuelles/presse-service/nachrichten-details/kirchengausschuss-empfoehlt-aufgabe-der-kulturkirche/> (date of access: 13.03.2025).
7. Kultur in Kirchen URL: <https://kulturkirchen.com/> (date of access: 06.05.2025).
8. KulturKirche2025 – Die Kirchen in der Kulturhauptstadtregion Chemnitz 2025. URL: <https://kulturkirche2025.de/> (date of access: 06.05.2025).
9. Kulturarbeit in Kirhen – Kulturkirchen. URL: <https://www.kultur-kirche.de/> (date of access: 06.05.2025).
10. KulturkircheKöln URL: https://www.kulturkirche-koeln.de/cont_2.lang_en.home.php (date of access: 06.06.2025).
11. Kulturkirchen URL: <https://www.kultur-kirche.de/kulturkirchen> (date of access: 06.05.2025).
12. Kunst Raum Kirche. 30.05.2012 URL: https://www.kunstraumkirche.de/kunstraumkirche/2012-07-02_fruehere-docKIK-kunstprojekte.php (date of access: 06.05.2025).
13. Martinon J.-P. The Museum's Fourth Future. *Eidos. A Journal for Philosophy of Culture*. 2023. Vol. 7, N 1. P. 103–124.
14. Stephan Balkenhol in Sankt Elisabeth Kassel. *Katolische Kirche Bistum Fulda*. 30.05.2012. URL: https://www.bistum-fulda.de/bistum_fulda/kunst_musik/kunst/ausstellungen/balkenhol/bpd_20120530_01_Stephan_Balkenhol_in_Sankt_Elisabeth_Kassel.php (date of access: 06.05.2025).

15. Tomasetti B. «Eine von möglichen Antworten auf die Sehnsucht der Menschen». *Domradio.de*. 29.08.2019. URL: <https://www.domradio.de/artikel/eine-von-moeglichen-antworten-auf-die-sehnsucht-der-menschen-was-ist-eigentlich-eine> (date of access: 06.05.2025).

16. Vahland K. Über die politische Intention der Erdbeere. *Süddeutsche.de*. 08.06.2012. URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/documenta-leiterin-carolyn-christov-bakargiev-ueber-die-politische-intention-der-erdbeere-1.1370514> (date of access: 06.05.2025).

References:

1. Ärger wegen Nacktheit: Wieder Diskussion um Kunst in St. Elisabeth. (2012, May 17). *HNA*. Retrieved from May 06, 2025 from <https://www.hna.de/kassel/aerger-wegen-nacktheit-wieder-diskussion-kunst-elisabeth-2321569.html> [in German]

2. Bennet, O. (2009). On religion and cultural policy: Notes on the Roman Catholic Church. *International Journal of Cultural Policy*, 15(2), 155–170. <https://doi.org/10.1080/10286630802609972> [in English]

3. Bildhauer Balkenhol wirft documenta-Chefin «Allmachtsgefühle» vor. (2012, June 1). Retrieved May 05, 2025, from <https://www.hna.de/kultur/documenta/bildhauer-wirft-documenta-chefin-allmachtsgefuehle-2340824.html> [in German]

4. Die Show 2025. (2025). *KulturKirche Beeckerwerth*. Retrieved May 05, 2025, from <https://www.kulturkirche.ruhr/tickets/index.php?cPath=31> [in German]

5. Farago, J. (2015, July 16). *Why museums are the new churches*. <https://www.bbc.com/culture/article/20150716-why-museums-are-the-new-churches> [in English]

6. Kirchausschuss empfiehlt Aufgabe der Kulturkirche. (2023) *Bremische Evangelische Kirche*. Retrieved May 05, 2025, from <https://www.kirche-bremen.de/aktuelles/presse-service/nachrichten-details/kirchausschuss-empfoehlt-aufgabe-der-kulturkirche/> [in German]

7. *Kultur in Kirchen*. (n.d.). Retrieved May 05, 2025, from <https://kulturkirchen.com/> [in German]

8. *KulturKirche2025*. (n.d.). Retrieved May 05, 2025, from <https://kulturkirche2025.de/> [in German]

9. *Kulturarbeit in Kirchen–Kulturkirchen*. (n.d.). Retrieved May 05, 2025, from <https://www.kultur-kirche.de/> [in German]

10. *KulturKircheKöln–Home*. (n.d.). Retrieved May 05, 2025, from https://www.kulturkirche-koeln.de/cont_2.lang_en.home.php [in German]

11. Kulturkirchen Vier signifikante Kulturkirchen werden ab 2025 für vier Jahre mit jeweils 240.000 Euro gefördert (n.d.). Retrieved May 05,

2025, from *Kulturarbeit in Kirchen – Kulturkirchen*. <https://www.kulturkirche.de/kulturkirchen> [in German]

12. *Kunst-Raum-Kirche Kunst Raum Kirche in der Elisabethkirche Kassel 2002, 2007, 2012*. (n.d.). Retrieved May 05, 2025, from https://www.kunstraumkirche.de/kunstraumkirche/2012-07-02_fruehere-docKIK-kunstprojekte.php [in German]

13. Martinon, J.-P. (2023). The Museum's Fourth Future. *Eidos. A Journal for Philosophy of Culture*, 7(1), 103–124. <https://doi.org/10.14394/eidos.jpc.2023.0007> [in English]

14. *Bistum Fulda* (2012, May 30) Stephan Balkenhol in Sankt Elisabeth Kassel. *Katholische Kirche Bistum Fulda*. Retrieved May 05, 2025, from https://www.bistum-fulda.de/bistum_fulda/kunst_musik/kunst/ausstellungen/balkenhol/bpd_20120530_01_Stephan_Balkenhol_in_Sankt_Elisabeth_Kassel.php [in German]

15. Tomasetti, B. (2019, August 29). *Was ist eigentlich eine Kulturkirche?* Domradio.de. Retrieved May 05, 2025, from <https://www.domradio.de/artikel/eine-von-moeglichen-antworten-auf-die-sehnsucht-der-menschen-was-ist-eigentlich-eine> [in German]

16. Vahland, K. (2012, June 8). *Über die politische Intention der Erdbeere*. Süddeutsche.de. Retrieved May 05, 2025, from <https://www.sueddeutsche.de/kultur/documenta-leiterin-carolyn-christov-bakargiev-ueber-die-politische-intention-der-erdbeere-1.1370514> [in German]

Євгеній Бордюк

НОМО VIRTUALIS ЯК КУЛЬТУРНИЙ СУБ'ЄКТ

У статті досліджується природа та характер культурної ідентичності в умовах цифрової епохи. Аналізується феномен homo virtualis – тип людини, що існує в умовах багатоманітності цифрового середовища та постійного процесу переформатування та конструювання власного “Я”. Автор висвітлює погляди дослідників віртуального, як простору культурної конфігурації, що формує відкриту та динамічну культурну ідентичність.

Ключові слова: homo virtualis, цифрова ідентичність, кіберкультура, віртуальний світ, культурний суб'єкт.

Yevgenii Bordiuk

НОМО VIRTUALIS AS A CULTURAL SUBJECT

The article explores the nature and characteristics of cultural identity in the digital age. The author analyzes phenomenon of homo virtualis – a type of individual who exists in the conditions of the diversity of the digital environment and the constant process of reformatting and constructing own “self”. The author highlights the views of researchers of the virtual as a space of cultural configuration that forms an open and dynamic cultural identity.

Keywords: homo virtualis, digital identity, cyberculture, virtual world, cultural subject.

Інформаційна епоха радикально трансформувала способи виробництва, соціальної взаємодії та самоконституювання людини, відкрила новий онтологічний вимір. Перехід до цифрової реальності тісно пов'язаний із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, використання яких нерозривно вплетене у повсякденне життя, соціальну взаємодію, переконфігурацію

творчої та професійної діяльності. Людина як творець і споживач технології водночас, отримала нові інструменти реалізації себе та здійснення впливу на формування життя інших, відкрила нові форми соціальної участі. Попри те, що цифрове середовище спрощує складні дії, забезпечує легку та доступну комунікацію, воно, водночас породжує нові виклики та актуалізує традиційні питання у незвичному контексті, серед яких особливо гостро постає проблема ідентичності, зокрема культурної ідентичності, як одна з центральних тем сучасних соціофілософських досліджень.

Повсюдні зміни не обмежуються лише технологічною площиною, вони зачіпають саму суть людського існування, змінюючи способи мислення, сприйняття світу та себе в ньому. У цьому контексті стає очевидним, що еволюція засобів комунікації не може не позначитися на людській суб'єктивності. На важливість з'язку комунікаційної техніки та людського характеру звертає увагу соціолог та футуролог Елвін Тоффлер, вказуючи, що «неможливо змінити всі наші засоби комунікації і чекати, що ми залишимося незмінними як люди. Револуція в засобах комунікації неминуче означатиме й революцію в душі» [1, с. 344]. У своїй *Третій хвилі* Тоффлер, визначає демасифікацію відмінною особливістю змін у всіх сферах людської цивілізації, зумовлених розвитком комунікаційних технологій. Характерним для демасифікації є різноманітність, індивідуальність для кожного та у всьому – індивідуальна інформація, умови праці та персональні компетентності, дозвілля і товари тощо. Цей процес веде до зникнення уніфікованих моделей поведінки, споживання та мислення, які були характерними для епохи масових медіа. Замість цього з'являється нова культурна парадигма, в якій індивід стає не лише пасивним реципієнтом, а й активним творцем ідентичностей, контенту та смислів. Такий перехід тісно пов'язаний з формуванням нового типу суб'єкта – *homo virtualis*, чия ідентичність формується в умовах цифрової багатоманітності, через постійну рефлексію, селекцію та перформативне самовираження в медіасередовищі.

Використовуючи пристрої цифрової комунікації, людина переходить з реального світу у віртуальний, відкриває нові

аспекти себе та переносить у нього свої уподобання та страхи, іманентні характеристики та якості, до яких прагне. Все частіше занурення у віртуальне створює розрив між реальністю та світом, позбавленим тілесності та тих сенсів, якими наділені речі та зв'язки. Зокрема, Славој Жижек, розмірковує над тим, що «Віртуальна Реальність просто узагальнює процедуру пропозиції продукту, позбавленого його сутності: вона надає саму реальність, позбавлену його сутності, твердого, стійкого ядра Реального, та продовжує думку, що «Віртуальна Реальність сприймається як реальність, не будучи такою» [2, с. 11]. Таким чином, можна стверджувати, що віртуальне середовище не лише імітує реальність, а й поступово змінює сприйняття самої реальності, розмиваючи межі між матеріальним та уявним, між тілесним та символічним. Людина переходить від сприйняття віртуального через реальне, та починає сприймати реальний світ крізь призму цифрового досвіду, що трансформує засади її досвіду буття та культурної ідентичності.

Умови віртуального світу створюють багатовимірний простір для гри з ідентичностями. Цифрові комунікативні технології дозволяють людині не лише презентувати себе у вибраний спосіб, а й змінювати, модифікувати, випробовувати різні варіанти самості, наділяючи власне цифрове “Я” певним набором атрибутів. Як зауважує Шеррі Теркл, «інтернет став лабораторією з експериментів конструювання та реконструювання самості» [3, с. 180]. В умовах віртуальної взаємодії індивід більше не обмежений соціальними ролями чи тілесною присутністю – навпаки, він отримує простір для багаторазового переформулювання власного “Я”. Теркл підкреслює, що «у віртуальній реальності, ми само-формуємо та само-творимо» [3, с. 180]. Така конфігуративна гнучкість ідентичності забезпечує множинність самопрезентації та змінює сутність культурного суб'єкта – він стає мобільним, фрагментованим, і водночас – необмеженим у постійному перевизначенні себе, залежно від характеру взаємодії та власної ролі у віртуальному середовищі.

Людська діяльність у віртуальному просторі не обмежується тільки створенням та “налаштуванням” свого “Я”, віртуальний суб'єкт активно долучається до створення нових символічних

систем, естетичних норм та спільнот. За умов демасифікації та можливості фрагментованого самовираження, важливу роль відіграють спільноти за інтересами, у яких віртуальний суб'єкт вільний від географічних чи культурних обмежень, та здатен на власний розсуд ставати частиною спільного життя через репрезентацію себе як віртуальної сукупності характеристик властивих спільноті. Такі спільноти формуються навколо тем, символів, практик, що мають значення для їх учасників, та стають осередками нових форм культурної самоідентифікації. Діяльність віртуальних спільнот виходить за межі обміну інформацією, вони є середовищем творення культурної реальності з власною мовою, естетикою, нормами та ритуалами, де людина виступає одночасно носієм культури, та активним учасником її формування та модифікації.

Сучасні дослідження культурної діяльності людини, яка відбувається у віртуальному просторі, за допомогою і завдяки цифровим технологіям часто називається культура інформаційного суспільства або кіберкультура, та загалом розкривається як сфера діяльності, пов'язана осмисленням та сприйняттям інформації як самостійного продукту, навколо якого формується нова реальність, конструювання індивідуального, в тому числі ідентичності, та децентралізована соціальна взаємодія.

Поняття кіберкультури, знайшло своє пояснення у концепції французького філософа П'єра Леві, який, характеризуючи сучасну культуру, стверджує про появу нового універсального, відмінного від культурних форм, що передували йому, оскільки він побудований з невизначеності певного глобального значення та відриву від тотальності. Відношення універсальності та тотальності, Леві розкриває через історичну еволюцію комунікації від усної до писемної та, у сучасних умовах – цифрової. В усній формі знання існує в межах конкретного контексту, пов'язане з безпосередньою комунікативною ситуацією та адресоване конкретному співрозмовникові. Поява письма означає розрив із цим контекстом: інформація фіксується, зберігається та передається незалежно від ситуації її виникнення, відкриваючись для невизначеного кола адресатів. Саме з цим моментом, коли знання набуває відчуженого характеру, пов'язується становлення

традиційного універсального як тотального – такого, що претендує на незалежність від часу, місця та суб'єкта сприйняття. Розрив універсального та тотального відбувається у кіберпросторі, який «розчиняє прагматику комунікації» [4, с. 98], контекст знову стає спільним завдяки мережевому зв'язку у реальному часі, де «фактично всі повідомлення занурюються у комунікаційну ванну сповнену життям» [4, с. 99]. Леві доходить висновку, що «універсальне більше не артикулюється навколо семантичної закритості, спричиненої деконтекстуалізацією; воно не тоталізується через значення, а об'єднує через контакт і спільну взаємодію, утворюючи нову форму спільного, засновану не на єдності смислів, а на динаміці мережевого буття» [4, с. 99].

Прикладом спільної взаємодії виступає процес використання гіпертексту, який, завдяки власній структурі з'єднаних вузлів, дозволяє утворювати мережу пов'язаних джерел інформації, виділяти одні джерела перед іншими та створювати навігаційний шлях користувача по інформаційному просторі. У той же час, «кожен читач є потенційним автором» [4, с. 39], адже, обираючи шляхи прочитання та створюючи нові змістові зв'язки, він одночасно бере участь у формуванні самого гіпертексту, «тимчасово завершуючи нескінченний текст» [4, с. 39]. Таким чином, «творення більше не обмежується моментом задуму чи реалізації» [4, с. 116], а творчість стає процесом колективного конституювання незавершеного відкритого за своєю природою твору. Людина, за таких умов участі у постійному творенні, здатна реалізовувати саме ті риси, що визначають сучасну фрагментовану плинну ідентичність – відкритість до множинності, здатність змінювати та приймати нові ролі, адаптуватися до нових уривчастих контекстів і діяти в умовах несталості. Віртуальний суб'єкт вже не прагне до цілісної тотожності, натомість його ідентичність формується як динамічна конфігурація смислів, що перебувають у постійному русі, мережевій взаємодії та переформулюванні у межах спільної цифрової творчості. У цьому контексті віртуальні спільноти постають як відкриті утворення, що природно формуються навколо певного цифрового продукту, проєкту або культурного артефакту. Спільна участь у його модифікації, коментуванні, доповненні створює

нові форми соціальності – тимчасові, гнучкі об'єднання, засновані на поєднанні індивідуального досвіду, колективної взаємодії та співтворчості.

Таким чином, цифрові технології сформували новий простір існування людини, забезпечили можливість гнучко та регулярно переосмислювати власну ідентичність через взаємодію з іншими у багатовимірних віртуальних спільнотах та брати участь у спільному творенні нових форм культури та соціальності. В умовах інформаційної епохи ідентичність перестає бути сталою єдиною сутністю та постає як динамічний процес самоконфігурації.

Використані джерела:

1. Тоффлер Е. Третя Хвиля. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
2. Žižek S. Welcome to the desert of the real: five essays on September 11 and related dates. London : Verso, 2002. 154 p. URL: <https://books.google.com.ec/books?id=N4ZOTlBZieoC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (date of access: 16.05.2025).
3. Turkle S. Life on the screen: identity in the age of the Internet. New York : Simon and Schuster, 1995. 352 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=auXlqr6b2ZUC&printsec=frontcover&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (date of access: 14.05.2025).
4. Lévy P. Cyberculture. Minneapolis : Univ. of Minnesota Press, 2001. 259 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=iDdl_FwGZE8C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false (date of access: 16.05.2025).

Зоряна Годунок

РОЛЬ БУКБЛОГІНГУ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Букблогінг у статті розглядається як діяльність, яка виконує низку важливих функцій, пов'язаних не лише із популяризацією читання серед різних груп населення України та за кордоном, що відповідає, зокрема, Розпорядженню Кабінету міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року», зокрема в межах Стратегічного напрямку II. Формування звички і потреби в читанні. Читання як тренд; але й із формуванням національної ідентичності, що відбувається, зокрема, через публічне читання й обговорення певних українських та україномовних книг, які включають українські наративи.

Ключові слова: *букблогінг, букблогери, національна ідентичність, соціально значущі ініціативи, читання.*

Zoryana Godunok

THE ROLE OF BOOKBLOGGING IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY AFTER RUSSIA'S FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE

Bookblogging in the article is considered as an activity that performs several important functions related not only to the popularization of reading among various groups of the population of Ukraine and abroad, which corresponds, in particular, to the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Strategy for the Development of Reading for the Period Until 2032», in particular within the framework of Strategic Direction

II. Formation of the habit and need for reading. Reading is a trend, but it also affects the formation of national identity, which occurs, in particular, through public reading and discussion of specific Ukrainian and Ukrainian-language books that include Ukrainian narratives.

Keywords: *bookblogging, bookbloggers, national identity, socially significant initiatives, reading.*

Формування ідентичності загалом є складним і тривалим процесом, пов'язаним із тим, які зв'язки і з якими групами реалізує індивід, які цінності він розуміє і приймає як пріоритетні, а також як він сприймає та інтерпретує навколишній світ та власний досвід у ньому. У психології ідентичність пов'язана з поняттям Я-концепції, запропонованим К. Роджерсом та А. Маслоу. Е. Еріксон наголошував на тому, що ідентичність формується через взаємодію особистості з навколишнім соціальним середовищем. Дж.Г.Мід вказував на те, що людина діє в межах певного набору ролей, які вона відіграє в суспільстві, і саме цей набір впливає на її особистість. А.З. Бауман говорить про так звану плинну ідентичність, що пов'язано з процесом глобалізації, і це «є не лише характеристикою сучасної людини, але і своєрідним викликом, з яким стикається особистість в спробі знайти сенс і стійкий підмурок у світі, де все тече і ніщо не залишається незмінним» (Гречкосій).

Національна ідентичність є одним з елементів складної й багатопланової ідентичності людини. Поняття національної ідентичності є складним і комплексним, воно охоплює певну кількість компонентів, як-от мову, культуру, історичну пам'ять, певні цінності, традиції, символи, які об'єднують індивідів у певну спільноту. Націю можна тлумачити як «уявлену спільноту», за Б. Андерсоном, у межах якої її члени, навіть не знаючи більшості одне одного, відчують глибокий горизонтальний зв'язок.

Важливим елементом реалізації національної ідентичності є наративи, поширювані, повторювані й відтворювані різними засобами на різних платформах, які 1) інтегрують ті цінності, які єднають певних індивідів у спільноту, 2) визначають місце «Я», «Ми», «Вони», їх ролі й функції, позиції одне щодо одного, 3) творять їхню спільну історію, 4) є основою для формування

національного міфу та національної пам'яті. Тож вони задають рамки для інтерпретації минулого, сьогодення й формування спільного бачення майбутнього. Практичний вимір української національної ідентичності максимально реалізувався на початку повномасштабного вторгнення росії на територію України в лютому 2022 року і проявився такими процесами, як 1) системне й послідовне артикулювання певних наративів (наприклад, про боротьбу за свободу), 2) кристалізація цінностей (свободи, любові до батьківщини, солідарності тощо) у певних діях, наприклад, волонтерстві, 3) акти відмови від прослуховування / перегляду російського контенту, відтепер маркованого як чужий та ворожий, отож, перегляд позиції щодо росіян («Вони») – і, природно, глибше усвідомлення позиції щодо себе («Я», «Ми»).

Книги як засіб збереження й передачі культурної спадщини – акумулювання національної пам'яті – і трансляції цінностей, які об'єднують, займають чільне місце в процесі формування національної ідентичності. Так, розширення ринку української та перекладеної українською мовою книги, активна робота над виданням текстів сучасних українських авторів й авторок, порушення теми української національної ідентичності в численних текстах художньої та нехудожньої літератури, створення майданчиків для обговорення таких текстів формують міцний культурний базис.

Для української букспільноти (читачів загалом і книжкових блогерів, які читають книги й знімають / пишуть контент книжкової чи навколокнижкової тематики на різних платформах) період від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року став переломним: певна частина букблогерів перейшла на говоріння українською мовою й читання винятково українських чи перекладених українською мовою книг; загалом зросла кількість українських букблогерів в усіх соціальних мережах; вони стали ініціаторами певних акцій і процесів, які мали значний вплив на кристалізування національної ідентичності. У часи війни українські букблогери є не просто оглядачами літератури, а носіями інформаційного фронту – через книги вони репрезентують національні наративи, артикулюють історичну пам'ять, сприяють упровадженню мовної політики.

Букблогінг став альтернативним простором літературної критики, яка надає додаткової цінності певним текстам, але, насамперед, патріотичного виховання та громадянської активності. Тут важливими можуть бути численні розіграші книг, ініційовані винятково букблогерами або спільно з окремими видавництвами, за донат на певні військові потреби; публічні здавання російських та російськомовних книг на макулатуру з подальшою передачею коштів на потреби ЗСУ; або ініціативи з даруванням книг військовим, які лікуються у шпиталях.

Системно блогери реагують і на національні свята чи відзначення, на зразок Дня скорботи та вшанування Захисників та Захисниць, загиблих у полоні (28 липня), і публікують навколо/книжкову інформацію, яка тематично й настроєво відображає дух події (наприклад, рекомендацію до передзамовлення книги від The Ukrainians «Оленівка. Злочин. Пам'ять. Поламана система»).

Варто відзначити ще й символічний вимір репрезентації національної ідентичності. Так, деякі блогери в ютубі послідовно, із випуску у випуск, наприкінці кажуть подяки «усім нашим захисникам», як, наприклад, Ksenia Kellerman, що виконує кілька функцій: 1) ця фраза несе певний смисловий та емоційний акцент, суголосний із суспільною ситуацією: віддячити, віддати шану нашим захисникам; 2) повторювана раз у раз, вона стає знайомою й навіть запам'ятовуваною аудиторією; 3) вона перетворюється на лозунг, який єднає аудиторію в певній емоції й певному меседжі.

Отож, на сьогодні українська індустрія книжкового блогінгу реалізує не лише розважальний чи пізнавальний контент, книжковий блогер став культурними інфлюенсером, який, зокрема, сприяє утвердженню Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (Розпорядження, 2025) і формуванню національної ідентичності. Завдяки книжковому блогінгу реалізується стратегія культурного спротиву, м'якої сили в політиці популяризації української книги та мобілізації свідомої громадськості.

Крім того, букблогери ініціюють низку соціально значущих акцій, волонтерських проєктів, які залучають додаткові ресурси

си, зокрема й фінансові, на допомогу українським військовим. Це надає їхній діяльності й більш практичний вимір, бо в такий спосіб – через конкретні дії й ініціативи – вони ідентифікують себе, формують навколо своєї дії певну спільноту, читацьку, але й значно більше – свідому своєї громадянської та національної позиції.

Використані джерела:

1. Гречкосій Р. М. Людина в об'єктиві досліджень постнекласичної науки. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/588/15814/33372-1?inline=1>.
2. Розпорядження кабінету міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки»: від 11 лютого 2025 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR230190?an=1>.
3. Ksenia Kellerman. URL: <https://www.youtube.com/@KseniaKellerman>.

Валерія Корнійчук

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто роль комунікативної компетентності як ключового чинника громадянського становлення особистості в умовах демократизації освіти. Наголошено, що у початковій школі вона виконує багатофункційні завдання: навчальні, виховні, соціалізувальні та інтеграційні. З'ясовано, що комунікативна компетентність охоплює не лише мовленнєві вміння, а й здатність до діалогу, толерантність, уміння приймати зважені рішення у спільній діяльності. Проаналізовано педагогічні підходи, серед яких партнерська взаємодія, фасилітація та використання ігрових технологій, що створюють умови для активної участі дитини в соціально значущих процесах. Акцентовано на значенні розвитку комунікативної компетентності у дітей з особливими освітніми потребами та в підготовці майбутніх учителів. Зроблено висновок, що комунікативна компетентність є не лише результатом, а й засобом реалізації громадянської освіти, сприяючи формуванню демократичної культури та громадянської зрілості учнів.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, громадянське виховання, молодші школярі, початкова освіта, педагогічна взаємодія, соціалізація, комунікативна культура, шкільне середовище, ціннісні орієнтири, міжособистісне спілкування, освітній процес.*

Valeria Korniychuk

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A TOOL FOR CIVIC EDUCATION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

The article examines the role of communicative competence as a key factor in the civic development of a person in the conditions of democratization of education. It is emphasized that in primary school, it performs multifunctional tasks: educational, socializing, and integration. It is found that communicative competence includes speech skills, the ability to dialogue, tolerance, and the ability to make informed decisions in joint activities. Pedagogical approaches, including partnership interaction, facilitation, and game technologies, create conditions for the child's active participation in socially significant processes and are analyzed. The emphasis is on the importance of developing communicative competence in children with special educational needs and in the training of future teachers. It is concluded that communicative competence is not only the result, but also a means of implementing civic education, contributing to the formation of democratic culture and civic maturity of students.

Keywords: *communicative competence, civic education, younger schoolchildren, primary education, pedagogical interaction, socialization, communicative culture, school environment, value orientations, interpersonal communication, educational process.*

Формування громадянина в умовах демократизації освіти передбачає виховання особистості, яка здатна не лише критично мислити, а й конструктивно взаємодіяти з іншими, брати участь у суспільному житті, поважати права і свободи людини. У цьому контексті комунікативна компетентність є не тільки освітнім результатом, а й важливий інструмент педагогічного впливу, через який відбувається становлення ціннісних орієнтирів учнів, соціальна адаптація та залучення у процес громадянського розвитку.

У межах початкової освіти комунікативна компетентність є базовою, ключовою та наскрізною, адже вона формує здатність ефективно спілкуватися, розуміти себе та інших, продуктивно брати участь у колективній діяльності, що безпосередньо корелює з громадянськими якостями. За Н. М. Бібік, компетентність – це не просто знання або вміння, а здатність діяти відповідно до соціальних і моральних норм у різноманітних ситуаціях [2]. Тому комунікативна компетентність охоплює не лише мовленнєві навички, а й внутрішню готовність до діалогу, відкритість

до думок інших, толерантність і вміння приймати зважені рішення в спільній діяльності.

Сучасні підходи до громадянського виховання орієнтовані на створення умов для активної участі дитини в комунікації, що моделює реальні соціальні процеси. Здатність до спілкування на за-садах поваги, взаєморозуміння, підтримки – це не тільки ознака вихованості, а й критерій громадянської зрілості. У молодшому шкільному віці комунікативна взаємодія з однолітками, вчителями, дорослими значуща не лише як засіб передачі інформації, а як основа для формування соціальних і громадянських установок. Саме через комунікацію дитина вчиться домовлятися, вирішувати конфлікти, висловлювати власну думку, погоджуватися або заперечувати в коректній формі, що є основою демократичної культури.

Як наголошує І.М. Писаревський, комунікативна компетентність – це здатність до ефективної взаємодії в соціумі, що набувається через практику, рефлексію, розуміння контексту спілкування. Хоча дослідження автора стосуються галузі туризму, запропоноване визначення має універсальний характер і може бути екстрапольоване на шкільну сферу [4]. У початковій школі ця здатність формується в особливо інтенсивний спосіб, оскільки діти тільки навчаються жити в соціальному просторі правил, обов'язків і співпраці. Саме тому комунікативна компетентність є не просто результатом педагогічного процесу, а головним засобом впливу на громадянське становлення дитини.

Важливу роль у цьому процесі відіграє педагогічна комунікативна взаємодія, яка, за спостереженнями В. Сергєєвої, набуває виховного значення лише в умовах спільної творчої діяльності, де відносини між учнем і вчителем базуються на партнерстві [6]. У такій системі педагог не тільки транслює знання, а й створює ситуації, в яких дитина реалізує себе як суб'єкт комунікації, вчиться слухати і бути почутою, брати на себе відповідальність за слово. Це вимагає зміни традиційної ролі вчителя на фасилітатора, наставника, який організовує діалог, допомагає знаходити точки порозуміння і підтримує ініціативу учнів.

У цьому контексті варто згадати і про ігрові технології, які, як зазначають О. В. Матвієнко та М. М. Євдокимов, створюють

оптимальне середовище для розвитку комунікативної культури. Через рольові, сюжетно-відображальні ігри, театралізацію, дитина вчиться проживати соціально значущі ситуації: обговорення, розв'язання конфліктів, прийняття спільних рішень [3]. Такі форми діяльності сприяють розвитку не лише мовленнєвих структур, а й громадянських якостей: емпатії, лідерства, відповідальності, відкритості до інших. Гра є простором для формування культурного мовлення, емоційного контакту, рефлексії, що, своєю чергою, формує основи свідомої громадянської позиції.

Досвід дітей із особливими освітніми потребами також засвідчує ефективність комунікативної компетентності як інструмента соціальної інтеграції. Як зазначає І. В. Баранець, у роботі з дітьми з моторною алалією розвиток комунікативної компетентності потребує цілеспрямованої корекційної роботи, проте результати цієї діяльності безпосередньо впливають на здатність дитини взаємодіяти у суспільстві, а отже, і на рівень її громадянської включеності [1]. Такий підхід актуальний і для масової школи – формування комунікативної компетентності дозволяє забезпечити рівний доступ до соціальних практик для всіх учнів незалежно від індивідуальних стартових умов.

Важливо також звернутися до досвіду підготовки майбутніх учителів. І. О. Пінчук у своїй дисертаційній роботі показує, що іншомовна комунікативна компетентність майбутніх учителів початкової школи є основою для формування готовності до ефективної міжособистісної взаємодії в мультикультурному середовищі [5]. Це підтверджує думку про те, що комунікативна компетентність має міждисциплінарний характер і потребує розвитку в усіх учасників освітнього процесу – не тільки учнів, а й педагогів.

Отже, комунікативна компетентність у початковій школі – це багатофункційний інструмент, який виконує навчальну, виховну, соціалізувальну та інтеграційну функції. Вона є тією педагогічною «віссю», навколо якої формується громадянська зрілість дитини, її здатність до участі в демократичному житті громади. Через системну роботу над розвитком комунікативної компетентності педагог не лише формує навички спілкування,

а й виховує морально зрілу, толерантну, відповідальну особистість, здатну активно взаємодіяти в соціумі. Тому комунікативна компетентність постає не просто ціллю, а засобом реалізації громадянської освіти в початковій школі.

Використані джерела:

1. Баранець, І. В. (2022). Формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією [дис. ... д-ра філософії]. Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, Київ. 309 с.
2. Бібік, Н.М. (2012). Компетенції і компетентність у результатах початкової освіти. *Сучасна початкова освіта: вектори розвитку*. Бердянськ: БДПУ, С. 20–29.
3. Матвієнко, О. В., Євдокимов, М. М. (2024). Ігрові технології як інструмент розвитку комунікативної культури молодших школярів. *Освітньо-науковий простір*, Т. 2, № 7(2). 11 с.
4. Писаревський, І. М. (2017). *Професійно-комунікативна компетентність (в туризмі)*: підручник. Харків. 175 с.
5. Пінчук, І. О. (2021). Система формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки [дис. ... докт. пед. наук]. Глухівський НПУ ім. О. Довженка. 612 с.
6. Сергеева, В. (2015). Педагогічна комунікативна взаємодія в системі “учитель – учні” та її виховна цінність в умовах спільної творчої діяльності. *Педагогічний часопис Волині*, С. 57–63. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153584448.pdf>

Віталій Олійник

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Публічні консультації є ключовим інструментом зміцнення довіри між владою та суспільством, який сприяє відкритості, підзвітності та залученню громадян до формування публічної політики. Закон України «Про публічні консультації» є спробою унормувати механізми взаємодії між суб'єктами владних повноважень і заінтересованими сторонами. Прийняття Закону є важливим кроком у напрямі становлення громадянського суспільства на шляху до європейської інтеграції України. Подальше вдосконалення Закону та його ефективна імплементація дозволить перетворити публічні консультації на дієвий механізм партисипативної демократії.

Ключові слова: публічні консультації, громадянське суспільство, громадські обговорення, електронні консультації.

Vitalii Oliinyk

CERTAIN ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF THE MECHANISM OF PUBLIC CONSULTATIONS IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF MODERN CIVIL SOCIETY IN UKRAINE

Public consultations are a key tool for building trust between the government and society, promoting openness, accountability and citizen engagement in public policy making. The Law of Ukraine «On Public Consultations» is an attempt to regulate the mechanisms of interaction between public authorities and stakeholders. The adoption of the Law is an important step towards the development of civil society on the path to

Ukraine's European integration. Further improvement of the Law and its effective implementation will make it possible to turn public consultations into an effective mechanism of participatory democracy.

Keywords: public consultations, civil society, public discussions, electronic consultations.

Участь громадян у процесі прийняття управлінських рішень сприяє підвищенню прозорості, відповідальності влади, зміцненню суспільної довіри та формуванню діалогу між державою та суспільством. У цьому контексті особливої актуальності набуває використання механізмів публічних консультацій як інструменту залучення громадян до процесів планування, ухвалення публічно-владних актів та моніторингу їх реалізації. У свою чергу, використання громадянським суспільством інструментів публічних консультацій під час прийняття владних рішень поліпшує їх легітимність та ефективність.

Розвиток інституту публічних консультацій є не лише важливою складовою демократичного врядування та європейської інтеграції України, але й передумовою формування нової моделі взаємодії між владою та громадянським суспільством, заснованої на відкритості, підзвітності та партнерстві.

Важливим кроком на цьому шляху стало прийняття Парламентом Закону України «Про публічні консультації» від 20 червня 2024 року № 3841-IX (надалі – Закон)¹. Прийняття цього Закону є одним з пунктів Плану Ukraine Facility², та є спробою імплементації європейських практик демократії участі в Україні.

Проаналізувавши положення Закону, пропонуємо виокремити його здобутки та водночас вказати на прорахунки у питанні нормативно-правового регулювання громадської

¹ Про публічні консультації : Закон України від 20.06.2024 № 3841-IX // *Законодавство України* / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text> (дата звернення: 09.05.2025).

² Міністерство економіки України. План Ukraine Facility для 2024–2027 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> (дата звернення: 09.05.2025).

участі у прийнятті політичних рішень, навівши власні коментарі.

Загалом ухвалений Верховною Радою України Закон врегульовує на законодавчому рівні процедуру проведення між суб'єктами владних повноважень та заінтересованими сторонами публічних консультацій щодо формування та реалізації державної, регіональної політики, підготовки проєктів стратегічних та програмних документів (концепцій, стратегій, програм, планів заходів тощо), нормативно-правових актів³.

Однак, норми Закону не передбачають можливості безпосереднього ініціювання публічних консультацій з боку громадськості. Заінтересовані особи можуть лише звертатися до органу, уповноваженого проводити консультації, з пропозиціями щодо тематики майбутніх консультацій, дотримуючись установлених законодавством вимог.

Статтею 15 Закону визначається, що пропозиції заінтересованих сторін, одержані під час проведення публічних консультацій у різних формах, підлягають оприлюдненню, і надалі вивчаються та аналізуються суб'єктом їх проведення. Втім, не підлягають оприлюдненню анонімні пропозиції, а також ті, що містять ненормативну лексику. Хоча неприйнятність пропозицій, що містять ненормативну лексику, є повністю зрозумілою, подібне ставлення до анонімних пропозицій здається надмірним. Можуть мати місце випадки, коли особи, які надають зауваження, не бажають розкривати свою особу, ймовірно, через страх помсти чи переслідування. Таким чином, анонімність пропозицій не повинна перешкоджати її публікації, за умови, що вона стосується теми консультацій. Таке положення підлягає включенню до Закону⁴.

³ Національний інститут стратегічних досліджень. Розвиток в Україні демократії участі: Верховна Рада ухвалила Закон «Про публічні консультації» [Електронний ресурс]. – URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rozvytok-v-ukrayini-demokratiiyi-uchasti-verkhovna-rada-ukhvalyla-zakon-pro> (дата звернення: 09.05.2025).

⁴ Центр експертизи доброго врядування Ради Європи. Висновок щодо проєкту Закону України «Про публічні консультації» (№ 4254) CEGG/LEX(2021)1 від 05.05.2021 [Електронний ресурс]. – URL: <https://rm.coe.int/cegglex2022-ua-draft-law-public-consultations-ukr-1-/1680aef1de> (дата звернення: 09.05.2025).

Одним із суттєвих недоліків Закону варто відмітити відсутність визначення чітких джерела фінансування заходів з проведення публічних консультацій. Аби на практиці це не призвело до ускладнення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, і, як результат, дискредитації інституту публічних консультацій у суспільстві до Закону доцільно внести положення щодо фінансування організації та проведення процесу публічних консультацій.

Водночас, підтримуємо думку про те, що буде слушним передбачити у Законі можливість включення представників громадянського суспільства до організаційного комітету з підготовки публічних консультацій. Залучення до цього процесу, окрім звільнення людського ресурсу органів влади, допоможе налагоджувати довіру між різними учасниками, більш ефективно розповсюджувати інформацію про проведення публічних консультацій, забезпечить включення до вирішення питань місцевого значення різних заінтересованих осіб. Це є важливою умовою розвитку довіри між органами державної влади, місцевого самоврядування та активними громадянами.

У ст. 18 Закону зазначено, що в разі виявлення факту не проведення публічних консультацій у випадках, коли такі передбачені, розгляд та прийняття проєктів актів, щодо яких не проведено публічних консультацій, повинні відкладатися до їх завершення. Якщо ж такий акт все-таки було прийнято або було порушено порядок проведення публічних консультацій, то це може стати підставою для скасування акта або визнання його нечинним судом. Поряд з тим, у Законі немає положень, які встановлюють відповідальності посадових осіб суб'єктів та передбачали б санкції.

Закон не містить чіткого механізму, критеріїв, принципів прийняття (неприйняття) поданих зацікавленими сторонами пропозицій в процесі публічних консультацій. Варто передбачити виключні підстави, за яких негативне рішення за результатами консультацій не буде враховано органом влади. Ми поділяємо думки Бойка О. П.⁵

⁵ Бойко О.П. Правове регулювання публічних консультацій в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Т. 32(71), № 2. С. 36. DOI:<https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.2/06>.

та Лотюк О. С.⁶ з цього приводу та впевнені, що така норма потребує подальшої суттєвої деталізації.

Важливим досягненням Закону є обов'язкове проведення моніторингу процесу проведення публічних консультацій. Вважаємо, що цей запобіжний механізм стимулюватиме посадових осіб дотримуватися всіх процедур та враховувати думки заінтересованих осіб. У свою чергу громадськість матиме додатковий інструмент для оцінки ефективності роботи представників влади.

Водночас, заслуговують на увагу рекомендації європейських партнерів, що систему моніторингу та оцінки публічних консультацій можна поліпшити, передбачивши також можливість проведення моніторингу незалежним органом, який у тому числі відповідатиме за координацію стандартизації та вдосконалення процедур публічних консультацій⁷.

Що ж до початку дії Закону, то згідно з п. 1 Розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» він набирає чинності через 12 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Однак, як наголошувалося в процесі обговорення проекту Закону представниками фахового середовища та громадськості, наразі публічні консультації – це єдине, що залишається для легітимності влади, адже все інше обмежено через воєнний стан. Запровадження обов'язкових електронних публічних консультацій, в умовах обмеження конституційних прав громадян, дасть громадянам можливість долучитися до вироблення політики, бути почутими в умовах воєнного стану. У свою чергу в перший рік після завершення воєнного стану буде багато важливих рішень, які необхідно буде прийняти і це неможливо

⁶ Лотюк О.С. Громадянське суспільство як чинник євроінтеграції в Україні. *Право і громадянське суспільство : наук. журнал. ; електр. видан.* 2013. № 1 (2). С. 70–78. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-4-2013/item/96-hromadianske-suspilstvo-iak-chynnykh-ievrointehratsii-v-ukraini-lotiuk-o-s> (дата звернення: 09.05.2025)

⁷ Висновок ВДПЛ ОБСЄ щодо проекту Закону України «Про публічні консультації» GENUKR/295/2016 від 1.09.2016 / Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/5/313121.pdf> (дата звернення: 09.05.2025).

буде зробити без публічних консультацій⁸. Тому доцільно якнайшвидше ввести Закон у дію, не очікуючи завершення воєнного стану, оскільки саме зараз публічні консультації є одним із небагатьох каналів громадського впливу на політику. На цьому наголошують наші європейські партнери, включивши вимогу набрання чинності Законом до переліку індикаторів виконання Плану Ukraine Facility⁹.

У підсумку, прийняття Закону України «Про публічні консультації» стало значним кроком у напрямі інституціоналізації громадської участі в управлінні публічними справами та наближає правову систему України до стандартів ЄС. Водночас, його імплементація потребує подальших змін, включно з унормуванням фінансування, процедурної деталізації, запровадженням незалежного моніторингу та юридичної відповідальності. Лише за таких умов інститут публічних консультацій перетвориться з формального інструменту на дієвий механізм партисипативної демократії..

Використані джерела:

1. Бойко О. П. Правове регулювання публічних консультацій в Україні // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Т. 32 (71), № 2. С. 38–42. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.2/06>.

2. Лотюк О. С. Громадянське суспільство як чинник євроінтеграції в Україні // Право і громадянське суспільство: наук. журнал. 2013. № 1 (2). С. 70–78 [Електронний ресурс]. – URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-4-2013/item/96-hromadianske-suspilstvo-iaak-chynnykh-ievrointehratsii-v-ukraini-lotiuk-o-s> (дата звернення: 09.05.2025).

3. Міністерство економіки України. Індикатори Плану Ukraine Facility для 2024–2027. С. 17 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.>

⁸ Центр політико-правових реформ. Відбулося обговорення законопроекту «Про публічні консультації» [Електронний ресурс]. – URL: <https://pravo.org.ua/vidbulosya-obgovorennya-zakonoprojektu-strong-pro-publichni-konsultatsiyi-strong/> (дата звернення: 09.05.2025).

⁹ Міністерство економіки України. Індикатори Плану Ukraine Facility для 2024–2027. С. 17 [Електронний ресурс]. – URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/indikator-i-pu_ukr.pdf (дата звернення: 09.05.2025).

ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/indikator-pu_ukr.pdf (дата звернення: 09.05.2025).

4. Міністерство економіки України. План Ukraine Facility для 2024–2027 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> (дата звернення: 09.05.2025).

5. Національний інститут стратегічних досліджень. Розвиток в Україні демократії участі: Верховна Рада ухвалила Закон «Про публічні консультації» [Електронний ресурс]. – URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rozvytok-v-ukrayini-demokratiyi-uchasti-verkhovna-rada-ukhvalyla-zakon-pro> (дата звернення: 09.05.2025).

6. Про публічні консультації : Закон України від 20.06.2024 № 3841-IX // Законодавство України / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text> (дата звернення: 09.05.2025).

7. Центр експертизи доброго врядування Ради Європи. Висновок щодо проекту Закону України «Про публічні консультації» (№ 4254) CEGG/LEX(2021)1 від 05.05.2021 [Електронний ресурс]. – URL: <https://rm.coe.int/cegglex2022-ua-draft-law-public-consultations-ukr-1-/1680aef1de> (дата звернення: 09.05.2025).

8. Центр політико-правових реформ. Відбулося обговорення законопроекту «Про публічні консультації» [Електронний ресурс]. – URL: <https://pravo.org.ua/vidbulosya-obgovorennya-zakonoprojektu-strong-pro-publichni-konsultatsiyi-strong/> (дата звернення: 09.05.2025).

9. Центр розвитку інновацій. «Плюси» та «мінуси» нового законопроекту про публічні консультації [Електронний ресурс]. – URL: <https://cid.center/new-project-law-of-public-consultations/> (дата звернення: 09.05.2025).

Сергій Порадюк

КУЛЬТУРНА ГЕТЕРОГЕННІСТЬ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Стаття – це спроба дослідження трансформації української національної ідентичності під впливом російсько-української війни як екзистенційного конфлікту свободи та примусу. У роботі проведено аналіз історичних передумов формування гетерогенного суспільства сучасної України. Сфокусовано увагу на Революції гідності та повномасштабній війні як каталізаторах консолідації навколо цінностей західного світу. Підкреслено, що українська ідентичність ґрунтується на спільній боротьбі, незважаючи на етнічні та територіальні відмінності.

Ключові слова: національна ідентичність, екзистенційний конфлікт, свобода, гетерогенність суспільства, російсько-українська війна, цивілізаційний вибір.

Serhii Poradiuk

CULTURAL HETEROGENEITY OF UKRAINE: CHALLENGES FOR NATIONAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF WAR

The article examines how the russo-ukrainian war has transformed Ukrainian national identity as an existential struggle between freedom and coercion. The work analyzes the historical preconditions for forming a heterogeneous society in modern Ukraine. Attention is on the Revolution of Dignity and the full-scale war as catalysts for unifying around Western values. Ukrainian identity is rooted in a shared struggle, despite ethnic and territorial differences.

Keywords: *national identity, existential conflict, freedom, societal heterogeneity, russo-ukrainian war, civilizational choice.*

Свобода вибору, що базується на особистісних переконаннях, – це одна з найбільших цінностей людини. Концепція філософії екзистенціалізму, що людина в здійсненні свого буття приречена на свободу, не втратила актуальності і сьогодні. Російсько-українська війна, яка увірвалась у життя кожного пересічного українця, змусила усіх задати собі низку питань: «Ким я був, і ким я є зараз?», «Що відбувається, і як діяти в таких обставинах?», «Чи приймаю я зважені рішення самостійно і чи здатен відповідати за них?». Сьогодення, наповнене буденністю війни, вимагає від нас відповідальності не тільки за індивідуальну свободу, а й за свободу близьких та за свободу цілої країни. Свобода – це справді сакральна цінність кожного пересічного українця, адже боротьба за можливість бути вільними наскрізною ниткою переплітає історію Української держави. Збереження можливості позиціонувати себе як самобутню незалежну націю на світових теренах – це одне з найважливіших завдань для українського народу.

Українська мова оперує двома словами – «"свобода" й "воля", – і наша розмова матиме інший характер залежно від того, про яке з цих понять ми будемо говорити» [2, с. 482]. Американський філософ Тімоті Снайдер розмірковує над визначенням цих термінів: «Я вважаю, що на питання, що таке свобода існує правильна відповідь: свобода не означає робити, що заманеться, чи сліпо йти за своїми імпульсами. Свобода – це мета-цінність, тому що у світі є справжні цінності. [...] Свобода цінна тому, що вона дає змогу робити вибір поміж іншими цінностями. Свобода – це той стан спроможності, у якому ми здатні спробувати зробити слушний вибір, який, коли робити його регулярно, робить нас саме такими, якими ми є. [...] Я не прирівнюю свободу до відсутності обмежень, я трактую її в позитивному ключі – як наявність цінностей, як боротьбу за цінності та здатність комбінувати їх. [...] Якщо сприймати свободу як здатність комбінувати цінності, то треба розуміти, що ця здатність не закладена у нас автоматично. Цього треба навчитися. Щоб навчитися бути вільними, нам потрібна допомога – структурна допомога інших людей.

Тобто це означає, що ми потребуємо різних типів структур для того, щоб стати вільними. Я називаю їх формати свободи: суверенність, непередбачуваність, мобільність, фактичність та солідарність» [2, с. 483]. Екзистенціал свободи, що історично вкорінений в індивідуальне буття кожного українця, набув глобальних масштабів у контексті протистояння українського народу російській агресії та боротьби за національну і культурну ідентичність.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року на фоні багатовекторного відношення міжнародної системи до гібридної війни на Донбасі та захоплення Криму змінило сприйняття світовою спільнотою загрози для української державності, вказавши на складність, поліаспектність та екзистенційний характер російсько-українського конфлікту. «Війна росії проти України є екзистенційною, буттєвою» [1]. «Росія розуміла, що це екзистенційна війна двох просторів – українського простору свободи і російського простору рабства» [6]. «Може, на когось тільки щойно зійшло одкровення, але історично Україна та росія творили не просто не схожі, а принципово відмінні проекти суспільного, політичного й загальному культурного життя, пов'язані з цілком протилежним вибором цивілізаційного спрямування. Перший проект пов'язаний із цінностями, які від античних часів формували західний світ, зокрема свободою та правом й соціальними інститутами, заснованими в партнерстві з міжнародними однодумцями. У другому переважає пасивність у громадському житті, а натомість перевагу віддають одноосібному лідерству, покликаному силовими засобами вести країну до зверхності над рештою світу. [...] Тобто там, де є щонайменші відмінності, завжди спалахуватиме іскра боротьби, Звідси й розуміння, що війна – хоч і прикрий, але споконвічний атрибут людства» [2, с. 459].

Екзистенційне протистояння світоглядів має давнє історичне підґрунтя. Територія сучасної України століттями була розділена між різними імперіями, що залишило глибокий слід на культурі, мові, релігії населення. У IX-XIV століттях, після розпаду Київської Русі, що об'єднувала східнослов'янські племена, Південь і Схід території сучасної України потрапляють

під владу Золотої Орди та піддаються впливу тюркських культур, що сприяє зародженню феномену козацтва; Центр та Північ входять до Великого Князівства Литовського та отримують часткову автономію; Захід – до Польського Королівства (а згодом Речі Посполитої), де відбувається окатоличення населення, латинізація еліти. XV-XVIII століття: Річ Посполита контролює Правобережжя та Галичину, посилюючи ополячення корінного населення, що призводить до соціальної напруги та розростання козацтва як незрівнянного національного феномену того часу. У кінці XVIII століття Австрійська імперія колонізує Галичину та Буковину, і дає плідний ґрунт для зародження української національної ідеї. Лівобережжя та частина Правобережжя українських земель, що були захоплені Московським царством (пізніше Російською імперією), потрапляють під тотальну русифікацію, заборону української мови, культури, населення піддається терору та винищенню, території заселяють емігранти. Османська імперія, окупувавши Південь (Крим та Одесу), насаджує свої культурні ідеали. XIX-XX століття ознаменовані для Лівобережжя, Слобожанщини та Півдня України посиленням русифікації та знищенням (переселенням) місцевих жителів, носіїв традицій та культурної спадщини. Промисловий розвиток Донбасу призвів до масштабного заселення території переселенцями з дальніх регіонів російської імперії (а згодом радянського союзу), і як наслідок – заміщення української культури російською. В той же час на Буковині, Галичині та Закарпатті, що знаходяться у складі Австро-Угорської імперії, опираючись на греко-католицьку церкву, квітне українська ідентичність, розвивається освіта та наука, популяризується друк книг і газет, які пропагують українську національну ідею. Київ стає своєрідним епіцентром українського культурного руху, де свою просвітницьку діяльність розвивають братства (Кирило-Мефодіївське), письменники та поети, що сприяють розвитку української національної ідеї. Така історична спадщина дотепер проявляється у регіональних відмінностях культурної моделі, мови, релігії та політично-економічної орієнтації. Сучасна Україна – це конгломерат багатьох регіонів, що мають різний історичний досвід взаємодії з різними імперіями, різними

устроями та правліннями, і подолання цих розбіжностей – ключ до єдності українського народу на своїй землі.

Український філософ та письменник Тарас Лютий пише, що «війна перетворюється на маркер готовності суспільства робити подальші кроки для власного розвитку. Вона оголює всі шаблі організації: від функціонування окремого індивіда до його спроможності ставати частиною всього людства. Хто не здатен упоратись з собою, не зможе порозумітися зі спільнотою та сформувати принципи загальної консолідації суспільств. Це свобода відповідальних людей, які, дбаючи про себе та близьких, прагнуть розбудовувати горизонтальні зв'язки, але не толерують жодних форм поневолення чи свавільного підпорядкування. Тобто справедлива війна починається з того, що людина прагне вирвати себе з обмеженості й захистити від небуття» [2, с. 462]. Революція Гідності 2014 року стала відправною точкою в історії України, що згуртувала народ навколо ідей західного світу та дала поштовх для домінування проєвропейських цінностей над імперськими ідеями росії. Події Євромайдану чітко відобразили питання готовності української нації до відповідальності за власну долю, «здатність самостійно вибирати свій життєвий шлях, стверджувати власний причинний ряд (І. Кант)» [4, с. 44] та окреслили для України вектор ідентифікації на світовій арені.

Кордони сучасної держави Україна сформовані після розпаду радянського союзу у 1991 році. Україна зберегла свою столицю Київ – дитинець Київської Русі – та історично набуте культурне розмаїття населення. «Коли йдеться про існування людських індивідів або колективів, а ще ширше – суспільств та культур, одразу впадає в око низка неминучих суперечностей. Отже, яку сферу не зачепи, за яку проблему не візьмись, на всіх рівнях буття – фізіологічному, хімічному, духовному, віртуальному чи будь-якому іншому – щомиті триває війна» [2, с. 460], – говорить Т. Лютий. У статті українських науковців Сергія Пирожкова та Назіпа Хамітова знаходимо наступне твердження: «Чого ж хоче ця особистість [Путін] досягти у війні? Зі сказаного очевидно, що бажання Путіна є включення економічного, інтелектуального, військового й духовно-культурного потенціалу України в імперський простір РФ. Це пояснюється

не лише прагматичними причинами, а й екзистенційним бажанням з'єднатися зі своїм корінням – Києвом як *“матір'ю міст руських”*. Це й зумовлює позараціональний, екзистенційний характер війни проти України. [...] У нинішній війні крім геополітичних і економічних питань вирішується питання *екзистенційально-політичне* – питання про те, хто є аутентичним нащадком Київської Русі – Україна чи Росія? Це означає, що Росія, всупереч своїм заявам, передусім воює не з колективним Заходом чи НАТО, а з усією військовою жорстокістю вирішує віковичну суперечку з Україною» [5, с. 40]. Агрегація думок науковців приводить до висновку – війна за суверенну Україну була неминучою і лише питанням часу.

Повномасштабна військова агресія 2022 року колишнього гегемона та «старшого брата» – це закономірна подія, що базується на незгоді та запереченні формування української національної суб'єктності, орієнтованої «не на імперську велич, а на цінності свободи, гідності та персональної реалізації» [3, с. 58]. Війна росії проти України довела, що «усвідомленням ... світоглядних цінностей даної [києво-руської] ідентичності можна реально консолідувати мільйони людей в Центрі, на Сході й на Півдні України» [3, с. 58] навколо «ідеї свободи, яка б не була експлуататорською» [2, с. 493].

Сучасна українська національна ідентичність, сформована в умовах історичного протистояння дуальних світоглядів та загартована обставинами війни з «колоніальним апетитом» росії, є прикладом екзистенційного вибору між свободою та примусом у ХХІ столітті. Революція Гідності 2014 року, напад росії та повномасштабне вторгнення 2022 року стали чинниками глибокої трансформації суспільної свідомості, де екзистенціал свободи з абстрактного філософського поняття набув форми чіткого політичного, культурного, духовного та морального імперативу.

Короткий історичний аналіз історії України демонструє, що її гетерогенність – наслідок імперського розподілу територій протягом століть – не є проявом слабкості національного духу, а навпаки – джерелом стійкості та здатності до протистояння зовнішнім викликам. Від козацької доби до опору російській

агресії у XXI столітті українське суспільство доводить: етнічна, культурна чи то ж духовна різноманітність не є перешкодою для єдності нації. Спільна боротьба за свободу, право на визначення власних цінностей та відповідальність за свою долю – ось той фундамент, на якому непохитно стоїть український національний дух та почуття власної індивідуальності.

Сьогодні Українська держава перетворилась на «лабораторію свободи», де піддають викликам на міцність концепти суверенітету, солідарності та суспільної відповідальності. Нівелювання розбіжностей та об'єднання навколо спільних історичних, культурних та духовних цінностей є запорукою не лише перемоги у війні, а й світлого європейського майбутнього. «Напевно тільки перемога у війні з собою дає змогу вступити у війну великого, людського масштабу. Та й то лише тоді, коли вона потрібна, щоб захистити визначальні цінності, що опинилися під загрозою. Саме така війна допомагає людям не залякати, не збиватися в полохливі зграї, а демонструвати ознаки мобілізованої солідарності. [...] Міць однастайності веде суспільство до порятунку й реалізації спільної справи» [2, с. 462], – підтверджує Т. Лютий тезу про те, що свобода не дається, а виборюється, і українці, обираючи її щодня, творять нову історію не лише для своєї держави, а й для всього сучасного світу, що спостерігає за цією екзистенційною дуеллю.

Використані джерела:

1. Війна Росії проти України є екзистенційною, буттєвою – Іван Патріляк. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/29/vijna-rosiyi-proty-ukrayiny-ye-ekzystencijnoyu-buttjevoyu-ivan-patrylyak/>

2. Муха О. Діалоги про війну. Київ: Vivat, 2024. 512 с.

3. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь. Ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. С. 58–61.

4. Петровський П. М. Російсько-українська війна як екзистенціальний конфлікт і проблеми його вирішення // XX Міжнародна науково-практична конференція «Конфліктологічна експертиза: теорія та методика»: програма і матеріали, (16 листопада 2023 р., Київ, Україна/

оргкомітет: А. М. Гірник, Ю. І. Сватко, І. Г. Терещенко); ГО Товариство конфліктологів України, ГО Національна асоціація медіаторів України, Кафедра психології та педагогіки НаУКМА [та ін.]. – Київ : [б. в.], 2023. С. 44-45.

5. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Війна і мир в Україні: шляхи до реальної перемоги і розвитку. Вісник національної академії наук України. 2022. №9. С. 38–49. URL: <https://doi.org/10.15407/vism2022.09.038>

6. Сиротюк Ю. Екзистенційна війна. URL: <https://ukrnationalism.com/publications/4361-ekzystentsiina-viina.html>

Ірина Рачковська

МЕТЕМПСИХОЗ У ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО: КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ У ПИТАННІ БЕЗСМЕРТЯ НАРОДУ

У статті розглянуто релігійно-міфологічні мотиви у творчості Юліуша Словацького, зокрема крізь призму народних уявлень про післясмертне існування душі та ідею реінкарнації. Підкреслено вплив українського фольклору, релігійної традиційності та духовної культури Волині на формування світогляду митця. Проаналізовано художні образи драм «Балладина» та «Лілля Венеда», у яких простежуються мотиви перевтілення, воскресіння та відродження, що поєднують міфологічний і християнський дискурс. Висвітлено вплив містико-патріотичної проповіді Андрія Тов'янського на духовні пошуки письменника та особливості його пізньої творчості, зокрема поеми «Король-Дух». Зроблено висновок, що через міфологічні образи та релігійні символи Словацький осмислює історико-соціальні й національні проблеми свого часу, формуючи ідею духовного та етнічного відродження народу.

Ключові слова: Юліуш Словацький, романтизм, міфологічні образи, релігійні мотиви, реінкарнація, воскресіння, «Балладина», «Лілля Венеда», «Король-Дух», національне відродження.

Iryna Rachkovska

METEMPSYCHOSIS IN THE WORK OF JULIUSH SLOVATSKI: CULTURAL DIPLOMACY IN THE QUESTION OF THE IMMORTALITY OF THE PEOPLE

The article examines the religious and mythological motifs in the works of Juliusz Słowacki, particularly through the lens of folk beliefs about the

afterlife and the idea of reincarnation. The influence of Ukrainian folklore, religious traditions, and the spiritual culture of Volhynia on the writer's worldview is emphasized. The paper analyzes the imagery of the dramas Balladyna and Lilla Weneda, which reveal themes of transformation, resurrection, and rebirth, combining mythological and Christian discourses. The impact of Andrzej Towiański's mystical-patriotic sermons on Słowacki's spiritual quest and the features of his late work, especially the poem King-Spirit, are highlighted. It is concluded that through mythological images and religious symbolism, Słowacki reflects on the historical, social, and national issues of his time, shaping the idea of the spiritual and ethnic revival of the nation.

Keywords: *Juliusz Słowacki, Romanticism, mythological imagery, religious motifs, reincarnation, resurrection, Balladyna, Lilla Weneda, King-Spirit, national revival.*

Яскравим прикладом уявлень про післясмертне існування душі в різних матеріальних формах у художній літературі романтизму є частина доробку відомого польського літератора і мислителя Юліуша Словацького, який походить із Волині. Творчість письменника багато в чому тяжіє до народних релігійних вірувань: їх містичності, природної релігійної форми, українського народного першоначала. Письменник часто апелює у своїх творах до фольклорного, релігійно-міфологічного сегменту регіональної народної культури Волинського Полісся. У передмові М. Зерова у книзі «Мазепа», зазначено, що мати письменника, Саломея Янушевська, «з якою він був дуже міцно пов'язаний усе життя», походила з греко-католицької родини, батько Евзебіуш Словацький був викладачем літератури і поезії в Кременецькому ліцеї» [Словацький, 1926, с. 9]. Сім'я була тісно пов'язана з життям цього закладу, тому Юліуша охрестили в греко-католицькому храмі, який діяв при ліцеї. Однозначно, його дитяча свідомість формувалася на народному світогляді, включно із притаманним йому менталітетом етнічної традиційності. Для Словацького Україна та безпосередньо Волинь є частиною його буття, у якому автор весь час перебуває. У ранніх творах поет зберігає пам'ять про український простір, що характеризується звичністю й близькістю:

...w tej mojej krainie,

Gdzie po dolinach moja Ikwa płynie,
Gdzie góry moje błękitnieją mrokiem [Słowacki, URL].

Д. Павличко справедливо порівнює український патріотизм Словацького з патріотизмом Шевченка: «Його “українська самостійність” сягає Шевченкового рівня... Йдеться тут не так про схожість образів, метафор на тему воскресіння народного духу, а насамперед про релігійне, нездоланне переконання обох поетів у тому, що невмирущість нації походить із її страждань та непокори. Бо навіть могили Словацький не вважав світом померлих, в яких козацькі воїни та отамани не сплять вічним сном, а лише дрімають» [Павличко, 2017–2018, с. 424–425, 416]. С. Маковський апелює до того, що «ця схожість виражається не лише в образах та метафорах, що описують воскресіння народного духу, але й у глибокому релігійному переконанні обох поетів у тому, що невмирущість нації ґрунтується на її стражданнях та непокорі» [Маковський, 2006, с. 119]. Така думка підтверджується багатьма художніми образами, сформованими на основі регіонального релігійно-народного світогляду, однією із основних позицій якого є ідея реінкарнації. Серед творів Словацького є два, які найбільш пронизані елементами народних вірувань, української народної релігійної свідомості. Це драми «Лілля Венеда» та «Балладина». У передмові до книги Словацького «Мазепа» в українському перекладі М. Зерова висвітлений уривок з листа Словацького до Саламеї, де він наголошує: «І, поглядаючи на старий замок, мріяв я, що колись в оту корону вищерблених мурів понакидаю я примар, духів і лицарства. Відбудую зруйновані залі, освітлю їх огнями грозових ночей, а склепінням накажу повторяти старі Софоклівські зітхання. І за те наймення моє вчуватиметься в гомоні потоку під горою, і мовби веселка з моїх думок стоятиме над руїнами замку» [Словацький, 1926, с. 9]. На все своє подальше життя письменник надихнувся Україною, Волинню, всесвітом свого краю – одухотвореного і сакрального для нього.

У творчості Словацького простежуються релігійні мотиви не лише в контексті міфології і народних вірувань, а й у відчутному духовному пошуку. Ця релігійність формувалася, як крізь призму містичності і сакральності тої народності, яка його

наповнювала, так і через самотність, тугу за краєм, природну меланхолійність та тяжіння до містики, а також через душевний перелом, який відбувся в ньому влітку 1842 р. Під впливом містично-патріотичної проповіді Андрія Товянського, що зробила свою справу в переоцінці письменником свого внутрішнього світу, Словацький вступає до братерства товянчиків. У передмові книги Словацького «Мазепа» М. Зеров вказує на ці зміни: «Це зразу ж відбивається на тоні його листів до матері: замість живих дрібничок щоденного життя, літературних планів, чуток і новин, усе частіше й частіше в них стріваються моральні сентенції, історіософські міркування, спостереження й висновки з свого внутрішнього духовного досвіду» [Словацький, 1926, с. 13].

У своїй драмі «Балладина» Ю. Словацький звертається до уявлень про надприродні форми перевтілень, зокрема до русалок, для яких характерно перебування в місцях своєї смерті або в інших місцях смерті. У цьому випадку мова йде про персонажа Гоплану, яка до весняно-літнього періоду перебуває у озері Гопла. Образ русалки Словацького, як і Мавки Лесі Українки, романтизований, адже представлений натхненною, закоханою панною, яка надихається весною та своїми почуттями до земного чоловіка. У тексті простежуємо також мотиви метемпсихозу рослиного характеру – в таку форму перейшла душа зрадливого коханого Гоплани:

człowiek stał się wierzba
jeszcze piękniejsza niż człowiek [Słowacki, 2020, URL].

Гоплана використовує свої надприродні здібності для помсти людині – спричиняє смерть та визначає сама її післясмертну форму існування. Словацький яскраво демонструє народні уявлення про демологічний характер категорії «заложних» мерців, до якої відноситься і русалка Гоплана. Що стосується уявлень про переродження, то процеси метемпсихозу простежуються й далі по тексту – повернення чоловіка до свого людського тіла та перехід людського життя в рослинну форму. Іншим яскравим прикладом уявлень про життя душі в інших матеріальних формах у творчості Словацького є драма «Лілля Венеда», у якій оповідається про боротьбу двох племен: Лехитів і Венедів. У драмі теж неодноразово простежуються мотиви реінкарнації.

Наприклад, у «Пролозі» відьма Роза пророкує вирішальний бій та загибель венедських рицарів, серед них – майбутній месник, якого вона мала відродити із праху. Бачимо і християнські мотиви – воскресіння із мертвих із високою ціллю – врятувати народ [Słowacki, 2020, URL]. Тут Словацький апелює до основної ідеї воскресіння, як життя в новому тілі після смерті: згідно з християнським вченням, помирає тільки тіло людини, а дух повертається до Творця. Після цього душа отримує нове, очищене та наповнене божественною енергією тіло.

Художні образи та персонажі «Лілі Венеди» можна простежити й в інших поемах Словацького, наприклад, месник, подібний до Попеля, з'являється в іншій його праці – «Король-Дух». А сам мотив месника, що повинен народитися в майбутньому, має давню, античну традицію: взяти навіть до уваги відомі слова з «Енеїди» Вергілія: «З наших кісток повстане якийсь месник» [Вергілій, 2020, URL]. В українському фольклорі трапляється мотив відродження з попелу, зокрема в легенді про козацького отамана Семена Палія, яка, можливо, була відома Словацькому [Іваннікова, 2008, с. 281]. В цьому випадку прослідковується не лише релігійний сегмент крізь призму художніх образів Ю. Словацького – він апелює до меседжу про відродження з попелу національного світогляду, державності та етнічного воскресіння свого народу. Д. Павличко аналізує: «"Король-дух", містично проваджений Ю. Словацьким "з глибини століть крізь сонця й домовини", "вічний революціонер", дух, що його поет відчуває у своєму єстві, дух, що не дозволяє йому піддатися під жодну світову владу і не визнає жодних авторитетів, набирається земного життя, стає людянішим, як тільки будяться в ньому спомини про місце, де він усвідомив себе, тобто про Україну» [Павличко, 2017–2018, с. 414].

Варто зауважити, що «Король-Дух» – це останній із передсмертних творів поета, а відтак, наповнений релігійно-філософським змістом сформованого духовного єства автора під впливом різних релігійних світоглядів – дитячого народного та зрілого синкретизованого, що залишався у постійному пошуку досконалості, в «релігійній екзальтації», як зазначено у передмові «Мазепи» Ю. Словацького: «... Велика нескінченна поема,

де Словацький хотів дати синтез всієї польської історії у вигляді довгої низки послідовних втілень не то Гегелівського «абсолютного» духа, не то духа «національного» – «Короля-Духа» – в постатях великих обранців, народних вождів» [Словацький, 1926, с. 13].

Крізь міфологічні образи та персонажі у творах Словацького чітко простежується історико-соціальний та політичний підтекст того періоду і його духу, що панував у тогочасному суспільстві. У своєму дослідженні Л. Нагорна розглядає місце міфу в хронометричному часі й виокремлює єдиний домен знань, який сьогодні влаштований подібно до міфу, – це історія. Уявлення та образи, які ми створюємо про історію, у широкому розумінні є міфічними, оскільки вони цілком і повністю залежать від тієї позиції, яку ми займаємо в нашому сучасному світі. У тому або іншому вигляді міф постійно присутній у суспільній та індивідуальній свідомості, виконуючи «найважливішу функцію зняття екзистенційних і логічних суперечностей між історично минулим та позачасовим – культури у вічності та вічності в культурі» [Нагорна, 2012, с. 177]. М. Мурашкін виокремлює міф, як спосіб створення бажаного соціального буття. Через міфи давня людина створювала моделі ідеального устрою суспільства людей, серед яких вона жила, суспільства, яке може протистояти можливим природним небезпекам, через яке вона могла врятуватися як родова істота. [Мурашкін, 2006, с. 4–18]. Ось чому історико-соціальний смисл творів «Балладина», «Лілля Венеда» та «Король-Дух» Ю. Словацького про національну, історико-державну, соціальну ситуацію подано крізь призму релігійного символізму.

Використані джерела:

1. Вєргілій. Енеїда. УкрЛіб. 2000. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=560>
2. Іваннікова Л. Фольклорна інтерпретація історичних постатей Івана Мазепи та Семени Палія. Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха. Зб. наук. праць. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2008. С. 276–288.
3. Маковський С. Кременецькі джерела творчості Юліуша Словацького. Збірник наукових. Тернопіль, 2006. С. 118–128.

4. Маслянка Ю. «Лілля Венета» Юліуша Словацького: мотиви і образи. Київські полоністичні студії, 2013. Т. 23. С. 247–255.
5. Маслянка Ю. Міфологізація фольклору в першій половині XIX століття. Київські полоністичні студії, 2013. Т. 23. С. 111–128.
6. Мурашкін М. Міф, самодостатність, спасіння. Українське релігієзнавство. Київ, 2006. № 39. С. 4–18.
7. Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.
8. Павличко Д. Український патріотизм Юліуша Словацького. Прикарпатський вісник НТШ. Слово. 2017–2018. № 4–3. С. 411–426. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Pvntsh_sl_2017-2018_4-3_42.pdf
9. Словацький Ю. Мазепа: трагедія на 5 актів. Ю. Словацький; пер. і вступ. ст. М. Зеров. Київ: Слово, 1926. 133 с.
10. Słowacki J. Balladyna. Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. 2020. URL: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/inicjatywy/narodowe-czytanie/2020-balladyna/tekst-utworu>
11. Słowacki J. Wiersze. URL: <https://literat.ug.edu.pl/jswiersz/index.htm>

Артем Черняк

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті досліджено сутність, ознаки та класифікацію публічної інформації в контексті сучасного розвитку цифрового суспільства та новітніх технологій. Розкрито юридичний і соціальний підходи до її розуміння, визначено ключові функції публічної інформації як інструменту прозорості, підзвітності органів державної влади та розвитку громадянського суспільства. Особливу увагу приділено аналізу положень Закону України «Про доступ до публічної інформації», відповідно до якого інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом (конфіденційну, таємну, службову). Встановлено, що чітке визначення правового режиму публічної інформації сприяє підвищенню довіри до влади, зміцненню демократичних процесів та формуванню громадянської свідомості.

Ключові слова: публічна інформація, відкритий доступ, обмежений доступ, конфіденційна інформація, таємна інформація, службова інформація, прозорість влади, громадянське суспільство.

Artem Cherniak

APPROACHES TO UNDERSTANDING AND CLASSIFYING PUBLIC INFORMATION

The article examines the essence, features, and classification of public information in the context of the modern development of the digital society and new technologies. It reveals the legal and social approaches to understanding public information and identifies its key functions as a tool of transparency, accountability of public authorities, and the development of civil society. Special attention is given to the analysis of the Law of Ukraine "On Access to Public Information," which classifies public information into open

access and restricted access (confidential, secret, and official information). It is concluded that a clear definition of the legal regime of public information strengthens public trust in authorities, promotes democratic processes, and fosters civic awareness.

Keywords: *public information, open access, restricted access, confidential information, secret information, official information, government transparency, civil society.*

Спільно з розвитком цифрового суспільства та новітніх технологій змінилися й підходи до збирання, зберігання, використання та поширення публічної інформації. На сьогоднішній день публічна інформація відіграє важливу роль у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, забезпечуючи їхню відкритість та підзвітність народу України. Таким чином громадяни України можуть не лише контролювати їхню діяльність, а й приймати участь у прийнятті суспільно важливих рішень. У зв'язку з цим важливо окреслити базові підходи до розуміння та класифікації публічної інформації. Це є важливим не лише з наукової, а й з практичної точки зору, оскільки відсутність єдиного підходу створює труднощі у її використанні.

Так, публічну інформацію можна розглядати з юридичної та соціальної точок зору. З юридичної точки зору публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом [1]. Аналізуючи дане визначення можна визначити декілька ознак публічної інформації:

- документованість – публічна інформація повинна бути відображена або задокументована на будь-яких джерелах (письмових, електронних, аудіо- чи відеозаписах);
- відкритість та доступність – за загальним правилом запитувана інформація є доступною для широкого кола осіб. Це дозволяє кожному отримати необхідну інформацію для оцінки діяльності відповідного органу влади та участі в управлінні державними ресурсами;

- запитувана інформація повинна бути у володінні відповідного органу державної влади чи місцевого самоврядування.

Натомість, з соціальної точки зору публічна інформація є інструментом, який підвищує рівень довіри громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування, а також сприяє розвитку громадянського суспільства, оскільки отримання належної кількості інформації допомагає окремій особі, групі осіб, або всьому суспільству робити обґрунтований вибір певної поведінки. Зокрема, можливість робити обґрунтований вибір найбільшою мірою відображає сутність і мету забезпечення права людини і громадянина на доступ до інформації [2].

Публічна інформація також є важливим інструментом розвитку громадянської свідомості. Коли громадяни мають змогу отримувати всю необхідну інформацію для ухвалення рішень, вони стають не лише більш обізнаними, а й більш відповідальними у своїх вчинках. Інформоване суспільство має більше шансів для розвитку активних громадських рухів, зміцнення соціальної згуртованості, а також сприяє розвитку демократичних цінностей в державі.

Отже, публічна інформація відіграє важливу роль у підвищенні прозорості й відповідальності в роботі органів державної влади. Проте, без чіткої класифікації, доступ до публічної інформації може бути ускладнений, що призведе до зниження ефективності такого важеля впливу на органи державної влади.

Так, аналізуючи Закон України «Про доступ до публічної інформації» можна дійти висновку, що така інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, яка в свою чергу містить в собі конфіденційну, таємну та службову інформацію.

Відкрита інформація є основою публічної інформації, оскільки забезпечує вільний доступ до інформації для кожного. До такої категорії відносяться інформація про структуру, місію, функції та повноваження відповідного органу влади, нормативно-правові акти, прийняті таким органом, розмір оплати праці керівника і заступника керівника та інше.

Доступ до вищенаведеної інформації забезпечується шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах

в мережі Інтернет, на єдиному державному веб-порталі відкритих даних, на інформаційних стендах, у відповідь на запити на інформацію та будь-яким іншим способом [1].

Натомість, законодавець не надав чіткого визначення інформації з обмеженим доступом, чим дав можливість науковцям розробляти власні концепції щодо її змісту. Так, В. Ю. Баскаков переконаний, що інформацію з обмеженим доступом складають відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді, доступ до яких обмежено відповідно до законодавства України її власником або добросовісним користувачем (суб'єктом владних повноважень, фізичною або юридичною особою) у зв'язку з її особливою цінністю для них на законних підставах [3].

Як зазначалось вище, інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну, таємну та службову інформацію.

Згідно зі статтею 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов [1]. З цього поняття виходить, що суб'єктами конфіденційної інформації можуть бути, як фізичні, так і юридичні особи і саме вони мають право визначати доступ третіх осіб до неї, а отже лише вони можуть зробити її відкритою.

До конфіденційної інформації можуть належати: інформація про освіту та стан здоров'я особи, пенсійні внески та виплати, оплату праці працівника, місце проживання чи перебування та інше.

Статтею 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації» визначено, що таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю [1].

Варто відзначити, що таємна інформація підлягає особливому режиму зберігання та використання, а її розголошення або незаконне отримання може тягнути за собою юридичну

відповідальність. Вона є критично важливою для захисту національної безпеки, забезпечення правопорядку та функціонування стратегічних секторів держави.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» до службової інформації може належати інформація, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішній службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряду діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень або інформація яка зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці [1].

Виходячи з цього можна дійти висновку, що однією з ключових характеристик службової інформації є її офіційний характер, адже вона створюється, обробляється та використовується суб'єктами владних повноважень у межах виконання їхніх функцій. В свою чергу доступ до службової інформації є обмеженим, що пояснюється необхідністю збереження ефективності управлінських процесів, недопущенням розголошення внутрішніх механізмів ухвалення рішень і забезпеченням захисту суспільних інтересів.

Отже, публічна інформація – це інформація, яка створена або отримана у процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, або інформація, що перебуває у їхньому володінні та є відкритою для суспільного доступу, за винятком випадків, передбачених законодавством. Такими винятками є інформація з обмеженим доступом, яка поділяється на конфіденційну, таємну та службову.

Використані джерела:

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>;
2. Кормич Б.А. Інформаційне право : Підручник. Харків : БУРУН і К, 2011. 334 с.;
3. Баскаков В.Ю. Інформація з обмеженим доступом: поняття та ознаки. *Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки* № 9 : наук.-практ. конф., м. Київ, 28.06.2011 р. С. 47–79.

Катерина Шевчук

ІДЕНТИЧНІСТЬ ПЕРФОРМАНСУ: ДО АНАЛІЗУ ОНТОЛОГІЧНО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВИМІРУ ТВОРІВ ПЕРФОРМАТИВНОГО МИСТЕЦТВА У СВІТЛІ ЕСТЕТИЧНОЇ ТЕОРІЇ РОМАНА ІНГАРДЕНА

У статті розглянуто сутність та ідентичність перформативного мистецтва в контексті сучасних естетичних і соціокультурних процесів. Здійснено аналіз онтологічних та екзистенційних характеристик твору-перформансу, його комунікативної природи, а також специфіки взаємодії між автором, твором і реципієнтом. Визначено особливості естетичного досвіду та оцінки сучасних перформансів з урахуванням концепції естетичної конкретизації Р. Інгардена. Підкреслено складність розмежування мистецьких і позамистецьких практик, зокрема політичних та соціальних акцій, що часто набувають форм мистецьких актів. Наголошено на зростанні соціокультурної значущості перформансу, потребі високої кваліфікації реципієнта для адекватного естетичного судження та ролі критика в оцінюванні сучасних арт-практик. Зроблено висновок, що перформанс постає як мистецький феномен, що поєднує художні, естетичні та соціокультурні виміри, формуючи нову комунікативну й аксіологічну модель мистецтва.

Ключові слова: перформанс, сучасне мистецтво, естетичний досвід, комунікація, Р. Інгарден, соціокультурний контекст, естетична конкретизація, мистецька критика.

Kateryna Shevchuk

**IDENTITY OF PERFORMANCE: TOWARDS THE ANALYSIS
OF THE ONTOLOGICAL-EXISTENTIAL DIMENSION OF WORKS
OF PERFORMATIVE ART IN THE LIGHT OF ROMANON
INGARDEN'S AESTHETIC THEORY**

The article examines the essence and identity of performance art in the context of contemporary aesthetic and sociocultural processes. It analyzes the ontological and existential characteristics of the performance work, its communicative nature, and the specifics of the interaction between the author, the artwork, and the recipient. Particular attention is paid to the features of the aesthetic experience and evaluation of performances, taking into account R. Ingarden's concept of aesthetic concretization. The study highlights the difficulty of distinguishing artistic from non-artistic practices, such as political and social actions that often take the form of artistic acts. It emphasizes the growing sociocultural significance of performance, the need for a highly qualified recipient capable of adequate aesthetic judgment, and the role of the critic in evaluating contemporary art practices. The article concludes that performance art represents a phenomenon that combines artistic, aesthetic, and sociocultural dimensions, shaping a new communicative and axiological model of art.

Keywords: performance art, contemporary art, aesthetic experience, communication, R. Ingarden, sociocultural context, aesthetic concretization, art criticism.

Одним із доволі інспіруючих напрямів сучасного мистецтва є мистецтво перформансу. Варто однак зауважити, що не так багато існує на сьогодні досліджень, які б зосереджувалися на виявленні власне сутнісних характеристик і змістовного (матеріального чи якісного в термінології Р. Інґардена) наповнення творів цього виду мистецтва, що засвідчує актуальність проведеного нами дослідження, зосередженого загалом на визначенні ідентичності перформативного мистецтва та орієнтованого зокрема на аналіз сутнісних – онтологічно-екзистенційних якостей твору-перформансу та вивчення естетичних і соціокультурних аспектів його функціонування.

Очевидно, що аналіз сучасного перформативного мистецтва повинен враховувати специфіку існування та функціонування цього напрямку, онтологічне підґрунтя творів цього виду мистецтва, інтенцію та мотиви творення автора цих творів, а також соціокультурне тло формування творів цього виду мистецтва й культурне значення втілених за посередництвом творів мистецтва перформансу образів, творчих рішень й ідей, що впливають не лише на подальший розвиток творчості як такої, але й мають неабияке значення у сфері становлення актуальної соціокультурної дійсності.

Притаманне мистецтву перформансу прагнення до встановлення своєрідного контакту з глядачем за посередництвом проявленого комунікату як творчого переказу (що визначає екзистенційний вимір творів мистецтва цього виду) потребує окремого висвітлення. Варто зазначити, що здавна однією з ключових характеристик мистецтва було його прагнення (інтенція авторів творів мистецтва) налагодити комунікацію з потенційним глядачем (реципієнтом), зав'язати з ним своєрідний діалог, закладаючи перспективу можливої «зустрічі» з адресатом завдяки повідомлення як акту, що закладає перспективу «спілкування». Власне у цьому й полягає комунікативна функція мистецтва.

Важливо зауважити, що вже на цьому первинному етапі прагнення розпочати «спілкування» з реципієнтом в результаті «зустрічі» твору мистецтва як повідомлення (переказу) та власне самим адресатом цього повідомлення в якості реципієнта, простежується низка аспектів, на аналізі яких варто зосередитися детальніше.

Так, без сумніву, твір мистецтва як повідомлення, що є своєрідним актом комунікативної дії, є носієм як певних художніх якостей і цінностей, так і певних естетичних цінностей у розумінні естетичної концепції Р. Інґардена в якості певної надбудови над суто художнім (матеріальним) рівнем твору мистецтва як такого. Отже, включає як змістовні характеристики (наповнення, художня складова) твору, так і надхудожню – естетичну рефлексію, що враховує художні й позахудожні аспекти буттєвого тла твору і його естетичний сенс (значення твору як цілісності).

Важливою при цьому є також перспектива, яка уможливорює «зустріч» твору і його потенційного реципієнта. При цьому очевидно, що окрім якостей самого твору (його художнього та естетичного тла: матеріального наповнення твору, що співвідноситься з внеском автора; естетичне значення повідомлення твору – втілена у творі концептуальна ідея; оригінальність задуму) наявні позахудожні сенси – зокрема, суспільне значення цього твору-повідомлення, його значення для вирішення актуальних проблем у соціокультурному просторі загалом), визначальну роль вже на початковому етапі «зустрічі» з твором відіграє кваліфікація реципієнта, а саме його здатність і фаховість у питанні розпізнавання і схоплення наявних у творі якостей, розуміння їх значення, а також спроможність надання відповідної оцінки твору як цілісності. Таким чином, йдеться про можливість реалізації естетичного досвіду твору та його адекватної оцінки реципієнтом у результаті естетичного переживання цього твору.

Такою фактично постає універсальна схема взаємодії твору як комунікату і його потенційного реципієнта, вичерпно висвітлена в естетичних дослідженнях Р. Інґардена. Практично незмінною ця схема залишається по відношенню до творів сучасного мистецтва. Оскільки йдеться про твір мистецтва як такий, – твір мистецтва як феномен, який містить у собі певні якості й звернений до свого реципієнта як адресата повідомлення. Єдине, що змінилося, це власне сам твір мистецтва. Значно видозмінилися фактично всі аспекти буттєвого наповнення твору – форма і матерія (хоча не можна узагальнювати й говорити про всі твори сучасного мистецтва, але у значній частині буде слушним зауваження щодо певного «збідніння» чи то «обміління» художньо-якісних елементів творів), при цьому посилилася складова, яка пов'язана з реалізацією основної ідеї (концепції) твору й фіксує ускладнення комунікації з боку реципієнта, який має бути ще більш кваліфікованим і здатним винести адекватне естетичне судження відносно цього твору, оскільки художня його складова вже не є такою очевидною й доступною у сприйнятті.

І в цьому полягає додаткова складність реалізації естетичного досвіду творів сучасної мистецької практики (принаймні

деяких), так як йдеться вже не лише про наявність розвиненої естетичної свідомості в сукупності її основних елементів (розвиненого естетичного почуття, естетичного смаку, естетичного ідеалу тощо), але й про здатність цілісної естетичної рефлексії, яка б враховувала низку інших, не завжди пов'язаних з суто мистецькою перспективою факторів. Передусім, включала б як знання історії мистецтва, особливо етапу модерну, а також передбачала б розуміння розвитку мистецтва на етапі постмодерну й сучасного мистецтва й враховувала б посилення соціокультурного аспекту буття творів сучасної мистецької практики і певні зміни в ціннісному аспекті образотворення сьогодення.

В цілому, для сучасного мистецтва характерним є посилення комунікативного аспекту твору-репрезентації. Переосмислення художньої складової змістовного наповнення сучасних творів привело до посилення позахудожнього його значення і ролі основної ідеї твору-переказу (як творчого акту) та разом дещо ускладнило можливість як його естетичного переживання, так і адекватного його естетичної оцінювання.

Ще однією актуальною проблемою є притаманне сьогоденню розмивання меж між мистецтвом й іншими сферами та позахудожніми практиками. У цій ситуації складно чітко визначити, що є власне художнім феноменом (творчі експерименти-гепенінги), а що є презентацією комунікату соціокультурного чи політичного спрямування – як приклад політичні демонстрації. Сучасні мистецькі перформанси часто послуговуються інструментарієм останніх, натомість акції соціального характеру все частіше набувають характеру мистецьких актів у дії (гепенінги тощо). Тому досить важливим моментом в розрізненні цих явищ є знання контексту, мети й інтенцій їхніх авторів.

Окремої уваги заслуговує також висвітлення аксіологічного аспекту буття творів перформативного мистецтва та окреслення можливості реалізації естетичної конкретизації (термін Р. Інгардена) сучасних мистецьких перформансів з урахуванням специфіки естетичного досвіду та особливостей естетичної конкретизації творів цього виду мистецтва, оскільки у випадку цієї групи творів мистецтва актуалізується питання здійсненості їх естетичного досвіду як такого з урахуванням видозміни

ключових елементів «естетичної ситуації» в термінології Р. Інґардена (форми і матерії твору, позиції автора і реципієнта – часто відбувається тісна взаємодія між ними, а буває, що взагалі складно визначити чітку межу між ними, художньої цінності – часто мінімально присутньої, а також естетичної цінності в традиційному розумінні цієї категорії) та загалом можливості адекватної естетичної оцінки цих творів.

У цьому сенсі значно посилюється значення співпраці автора й реципієнта, а також увиразнюється роль критика, який був би спроможний дати відповідну оцінку презентованій творчості. Крім того, безсумнівно, у випадку сучасних творів мистецтва варто відмітити зростання соціокультурної значущості арт- «повідомлення» і відповідно збільшення ролі соціокультурної складової у цілісності естетичної цінності твору. Власне, врахування усіх цих аспектів існування й функціонування твору-перформансу в сучасній арт-дійсності дозволяє в цілому визначити його ідентичність й осмислити естетичну та культурологічну цінність перформативного мистецтва.

Використані джерела:

1. Шевчук К. С. Естетичне переживання та його цінність в польській естетиці першої половини XX ст. / К. С. Шевчук. – Рівне, 2016. – 356 с.
2. Ingarden R. O dziele literackim. Badania z pogranicza ontologii, teorii języka i filozofii literatury / R. Ingarden. – Warszawa: PWN, 1960. – 489 s.
3. Ingarden R. Przeżycie. – Dzieło. – Wartość / R. Ingarden. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1966. – 222 s.
4. Kateryna SHEVCHUK, Dmytro SHEVCHUK, Roman Ingarden's Aesthetical Theory and Contemporary Art. Annals of the University of Craiova Philosophy Series, nr. 50 (2/2022), pp. 62-80.

Олена Шершньова

МЕДІА, НАРАТИВИ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ЯК СУЧАСНІ ГІБРИДНІ КОНФЛІКТИ ТРАНСФОРМУЮТЬ КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

У статті розглядається трансформація культурного простору Європи під впливом сучасних гібридних конфліктів, які поєднують інформаційний тиск, маніпуляцію історичною пам'яттю та атаки на символічну ідентичність. Особлива увага приділяється ролі медіа-нарративів у формуванні громадянської ідентичності, зокрема у періоди кризи, коли зростає вразливість до дезінформації та підміни понять. На прикладі України як форпосту боротьби з гібридною агресією демонструється, як громадянське суспільство вибудовує стратегії спротиву через освіту, медіаграмотність, культурну дипломатію та переосмислення колективної пам'яті. Аналіз базується на напрацюваннях проєкту EURoCoRP, що має на меті зміцнення ролі європейського громадянського суспільства у реагуванні на гібридні виклики через просування цінностей, ідентичності та культури як інструментів стійкості.

Ключові слова: *гібридний конфлікт, медіа-нарративи, громадянська ідентичність, дезінформація, культурна пам'ять, європейські цінності, громадянське суспільство, Україна.*

Olena Shershnova

MEDIA, NARRATIVES, AND IDENTITY: HOW CONTEMPORARY HYBRID CONFLICTS ARE TRANSFORMING CULTURAL SPACE

This article explores the transformation of Europe's cultural space under the influence of contemporary hybrid conflicts, which combine information pressure, manipulation of historical memory, and symbolic

attacks on identity. Special attention is paid to the role of media narratives in shaping civic identity, especially in times of crisis, when societies become increasingly vulnerable to disinformation and conceptual substitution. Using Ukraine as a case study – a frontline state in resisting hybrid aggression – the paper highlights how civil society develops strategies of resistance through education, media literacy, cultural diplomacy, and the rearticulation of collective memory. The analysis draws on the outcomes of the EUroCoRP project, aimed at strengthening the role of European civil society in addressing hybrid threats through the promotion of values, identity, and culture as tools of resilience.

Keywords: *hybrid conflict, media narratives, civic identity, disinformation, cultural memory, European values, civil society, Ukraine.*

Постановка проблеми. У ХХІ столітті культурний простір дедалі частіше стає ключовим фронтом гібридних конфліктів, де боротьба точиться не лише за території чи ресурси, а передусім за смисли, символи, ідентичності та світоглядні орієнтири. Мова, історична пам'ять, культурна спадщина та засоби масової комунікації перетворюються на інструменти впливу, засоби легітимації агресії або ж платформи для спротиву. Інформаційне поле вже не є нейтральним: воно формує уявлення про реальність, визначає «своїх» і «чужих», задає рамки легітимного дискурсу. Саме тому медіа – зокрема цифрові платформи, соціальні мережі та інформаційні канали – стають вирішальним чинником у конструюванні національної та громадянської ідентичності.

Гібридна війна, яка триває проти України з 2014 року (та раніше), стала прикладом того, як інформаційні та культурні атаки здатні випереджати або супроводжувати військові дії, формуючи сприятливий ґрунт для агресії через дискредитацію державності, розмивання національного наративу та нав'язування чужої ідентичності. Особливо гостро ця проблема постає у сфері культурної політики, де постколоніальна спадщина, неоднозначне трактування історії та вплив глобальних медіаресурсів створюють додаткові виклики для формування стійкої громадянської свідомості. Таким чином, виникає нагальна потреба у переосмисленні ролі медіа, наративів та громадян-

ського суспільства у забезпеченні інформаційної та культурної безпеки в умовах гібридних конфліктів.

Теоретичне підґрунтя. Дослідження ролі медіа та наративів у формуванні ідентичності в контексті гібридних конфліктів ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні теорій медіа-комунікації, культурології, політичної філософії та студій пам'яті. Центральне місце посідає концепція наративної ідентичності [7], відповідно до якої індивідуальна й колективна ідентичність формується через послідовні оповіді про себе, минуле й майбутнє. У контексті гібридної війни ці оповіді стають полем конфлікту, де суперечливі інтерпретації борються за право бути домінантними. Також використовується підхід *cultural trauma studies* [1], який пояснює, як групи переживають колективні потрясіння і переосмислюють свою ідентичність через публічну артикуляцію болючого досвіду. Цей підхід тісно пов'язаний із концептом культурної пам'яті [2], що розглядає пам'ять як соціально сконструйовану й медіалізовану структуру, що визначає ідентичнісні орієнтири спільнот.

3 позицій гібридної війни теоретичною основою слугує модель багатовимірного конфлікту, де інформація, дезінформація та культурні наративи розглядаються як інструменти впливу поряд із військовими чи економічними засобами [6], а медіа є не просто каналом передачі інформації, а актором, що творить політичну та культурну реальність [3]. Ще один важливий елемент – це концепція громадянського суспільства як агента резильєнтності, згідно з якою саме спільноти, що базуються на цінностях участі, освіти та відповідальності, здатні протистояти гібридним викликам завдяки здатності формувати альтернативні дискурси, посилювати культурну автономію та захищати публічний простір [4; 5].

Методологічна основа дослідження. У статті ключову методологічну роль відіграє наративний підхід, який дозволяє аналізувати, як через оповіді формуються, транслуються та змінюються уявлення про культурну ідентичність у контексті гібридних конфліктів. Згідно з концепцією наративної ідентичності [7], ідентичність індивіда чи спільноти розгортається не у вигляді стабільної, раз і назавжди заданої сутності,

а через послідовне «розповідання себе» у взаємодії з минулим, сучасним і очікуваним майбутнім. Цей підхід дає дозволяє простежити, які історії про себе розповідає спільнота, як вона інтерпретує події війни, агресії, спротиву, культурної тяглості, національного вибору. У полі уваги – не лише зміст наративів, а й їх структура, типові персонажі, динаміка конфлікту, способи морального кодування. Особлива увага приділяється конфлікту між офіційними та контрнاراتивами, між «наративами пригночення» і «наративами опору». У межах гібридного конфлікту наративи використовуються як інструменти легітимації дій (наприклад, агресії чи оборони), формування уявлень про ворога, виправдання чи делегітимації цінностей. Тому вивчення медіа-наративів (як у державних, так і в громадянських комунікаціях) дозволяє простежити, яким чином через культурну мову формується колективна дія або, навпаки, апатія, дезорієнтація, внутрішній розкол.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гібридний конфлікт – це поєднання військових, політичних, економічних, кібернетичних та інформаційних дій, спрямованих на підриив стабільності, суверенітету і ціннісних основ суспільства. Одним із ключових компонентів гібридної війни є інформаційно-психологічний вплив, що часто реалізується через маніпулятивні наративи у медіа та соціальних мережах. Зважаючи на це, культурний простір розуміється як динамічне поле взаємодії символів, текстів, інтерпретацій і пам'яті, що формує уявлення про «своє» і «чуже», «правду» і «вигадку», «героя» і «зрадника». Таким чином, гібридна війна уражає не лише інститути, а й глибинні сенси, які складають основу ідентичності.

Гібридні конфлікти як новий тип загроз у XXI столітті поєднують у собі військові, економічні, інформаційні, дипломатичні та культурні інструменти впливу. Їхня мета – не лише фізичне знищення опонента, а й підриив його культурної, ціннісної й ідентичнісної основи. У цьому контексті гібридна агресія проти України є прикладом багатовекторного наступу на національну ідентичність, зокрема через історичну ревізію, пропаганду, символічну апропріацію й культурне розчинення. Так, на зміну глибокому аналізу прийшли кліпове мислення, яскраві

заголовки і меми, що апелюють до емоцій, а не до логіки, що обумовлено особливостями алгоритмів соціальних платформ, які підвищують видимість саме емоційно насиченого, конфліктного чи провокаційного контенту. Як наслідок, інформація не тільки сприймається поверхнево, але й викликає швидкі, часто некритичні реакції. Людина не просто споживає контент – вона проживає його як частину особистого досвіду, що поступово формує її уявлення про себе, «інших» і світ загалом.

Проаналізовані медіа-наративи, що циркулюють у публічному просторі України, дозволяють виділити кілька домінантних типів:

- наративи травми – зосереджені на втраті, болю, героїзмі й жертві, вони відтворюють досвід війни через особисті історії, документальні свідчення та символіку спротиву;
- наративи гідності – акцентують на європейських цінностях, прагненні свободи, солідарності та національного вибору, апелюючи до подій Революції Гідності та сучасної боротьби з агресією;
- наративи спадкоємності – підкреслюють тяглість української культури, мови, пам'яті, стверджуючи суб'єктність України в історичному, політичному й духовному сенсі. Вони сприяють переосмисленню колоніального минулого та формуванню нових європейсько орієнтованих ідентичностей.

Водночас аналіз контрнаративів, які активно продукуються у межах гібридної агресії з боку РФ, свідчить про спроби: делегітимізувати українську ідентичність через образ «несправжньої державності»; знецінити героїв і символи, нав'язуючи інтерпретації, що суперечать історичній правді; створити альтернативний, імперський наратив, що апелює до радянського минулого, «єдності слов'янських народів» та міфу про спільне коріння.

На цьому тлі ключову роль у протидії гібридним впливам відіграє громадянське суспільство, яке не лише продукує альтернативні наративи, але й виконує функцію культурного медіатора – посередника між історичною пам'яттю, сучасною реальністю та майбутнім баченням. Активісти, освітяни, митці та журналісти формують простір смислів, що зміцнює ідентичність, підвищує критичну стійкість до дезінформації та створює підґрунтя для демократичної культури пам'яті.

З розвитком цифрових технологій, особливо соціальних мереж і платформ на кшталт YouTube, TikTok, X (Twitter), Facebook та Telegram, медіа перетворилися на середовище, яке не тільки відображає реальність, а й активно її конструює. В умовах гібридних конфліктів, де бойові дії поєднуються з психологічним і інформаційним тиском, роль медіа зростає в геометричній прогресії і можуть бути як засобом укріплення національної ідентичності, так і знаряддям її руйнування.

Ідентичність – це соціальний і культурний конструкт, що постійно оновлюється в комунікації. Медіа, зокрема через механізм конструювання наративів, відіграють ключову роль у цьому процесі. Наратив – це не просто історія, а структурований спосіб подання інформації, який формує рамки її інтерпретації. У контексті національного самовизначення це можуть бути історії про героїзм, боротьбу, втрати, зраду або перемогу. Через повторення таких історій у різних формах – новини, серіали, кліпи, фільми, публікації інфлюенсерів – формується колективне уявлення про «нас», «їх», «ворога», «жертву» тощо. Так, українські медіа після 2014 року активно формували нову ідентичність, базовану на ідеях незалежності, спротиву, героїзму та європейської інтеграції. Водночас російські медіа просували альтернативні наративи – про «один народ», «історичну єдність», «неонацистів у Києві», які формували зовсім іншу реальність у свідомості своїх споживачів.

Одним із ключових інструментів гібридного впливу є інформаційна інфляція – масове продукування новин, меседжів, фейків і напівправд, які не дають можливості відрізнити реальне від вигаданого. У такому середовищі втрачається здатність до аналітичного мислення, виникає інформаційна втома. Людина перестає перевіряти джерела, починає уникати інформації або просто довіряє найбільш емоційно привабливим повідомленням.

У прикладі з війною в Україні – російська пропагандистська машина у 2014-2022 роках застосовувала сотні «версій правди» для кожної події. Збиття малайзійського Boeing – одразу десятки альтернативних версій: від «українського літака» до «змови НАТО», адже метою не було переконати в одній версії,

а зруйнувати саму довіру до фактів як таких. У такий спосіб медіа стають засобом деструкції ідентичності, позбавляючи людину точки опори в реальності.

Ще одним інструментом є підміна понять, адже використовуються знайомі терміни, але з новим, політично зручним змістом, наприклад, термін «денацифікація» у риториці Росії щодо України не має нічого спільного з історичним досвідом Німеччини після 1945 року. Це поняття використовується для легітимізації насильства, знецінення української державності та виправдання агресії, аналогічно з терміном «громадянська війна» – він апелює до образу внутрішнього конфлікту, хоча має на меті приховати зовнішню агресію. Таким чином, через знайомі слова формується альтернативна реальність – небезпечна і дуже стійка, бо опирається на культурну пам'ять, але з викривленим змістом.

Соціальні мережі створили нову армію гравців у медіа-просторі – інфлюенсерів, здатних значно впливати на формування ціннісних уявлень та ідентичностей, часто навіть ефективніше за традиційні ЗМІ. Вони мають реальний вплив на свідомість мільйонів підписників, часто навіть більший, ніж офіційні ЗМІ. У гібридних конфліктах інфлюенсери можуть бути свідомими агентами пропаганди, або ж «корисними ідіотами», які несвідомо ретранслюють вигідні меседжі. До цього додаються боти, які масово поширюють певні повідомлення, створюючи ефект «суспільної згоди». Якщо людині здається, що «всі так думають», вона схильна довіряти цьому навіть без фактів, адже значну роль тут відіграють алгоритми платформ, що формують так звані інформаційні бульбашки, де людина бачить лише ту інформацію, яка підтверджує її погляди, що сприяє радикалізації, поляризації суспільства та унеможливлює якісний діалог.

У відповідь на ці виклики постає потреба у розвитку медіаграмотності як елементу культурного ідентифікаційного захисту, адже це не тільки здатність аналізувати джерела, але й розуміння того, як працюють наративи, емоційний вплив, алгоритми, візуальні коди. У багатьох країнах, включно з Україною, медіаосвіта вже інтегрується у шкільну програму як захист від інформаційної маніпуляції. Крім того, варто

зазначити про позитивне використання медіа – для формування наративів національного відродження, гідності, стійкості. Прикладом є популяризація історій українських героїв, волонтерів, культурних діячів, які протистоять агресії не лише на фронті, а й у сфері цінностей.

У гібридному конфлікті медіа можуть як сприяти зміцненню культурної ідентичності, так і використовуватись для її руйнування. Основні механізми: конструювання наративів (створення послідовних історій про націю, війну, минуле і майбутнє); інформаційна інфляція (навмисне перенасичення простору фейками, щоб зруйнувати здатність відрізнити правду від вигадки); підміна понять (використання схожих термінів для просування альтернативної інтерпретації дійсності); інфлюенсери та мережі ботів (масове відтворення вигідного меседжу у соцмережах через нібито автентичні голоси).

До прикладу, російська пропаганда останні десятиліття активно використовує наративи про «братні народи», «громадянську війну в Україні», «денацифікацію» – що формально апелюють до знайомих категорій, але наповнені новим, агресивним змістом, а також активно використовується інструмент інформаційної інфляції – продукування великої кількості суперечливої або фейкової інформації, яка дезорієнтує споживача, послаблює критичне мислення та формує ефект «інформаційної втоми».

Однією з головних цілей гібридної інформаційної війни є історична пам'ять, адже саме вона є підґрунтям культурної тяглості та самоусвідомлення. Методи атак: ревізія історії (переінтерпретація подій (наприклад, Другої світової війни або розпаду СРСР) з вигідної ідеологічної позиції); дискредитація національних героїв (спроба знецінити постаті, що символізують боротьбу за незалежність); апропріація культурної спадщини (привласнення творів, традицій, персоналій).

У культурному просторі України ці атаки викликають посилену увагу до необхідності деколонізації гуманітарного знання, переосмислення шкільних програм, назв вулиць, змісту святкувань тощо. Відповіддю стали ініціативи з оновлення освітніх програм, переосмислення публічного простору, популяризації фігур українського спротиву та культури.

Громадянське суспільство стало ключовим суб'єктом спротиву гібридним впливам, особливо в Україні. Його реакція охоплює кілька рівнів:

- контрнаративи – розробка медіапроектів, які популяризують правдиві історії (напр. «Історична правда», «Ukrainianer»); поширення особистих свідчень війни як форми створення альтернативної історії;
- медіаграмотність – освітні кампанії з критичного мислення та розпізнавання фейків; інтеграція медіаосвіти в шкільні та університетські курси;
- культурна дипломатія – участь митців, письменників і науковців у формуванні іміджу країни за кордоном; проведення міжнародних заходів (виставок, фестивалів, конференцій), що популяризують українську культуру.

Так, проєкт EURoCoRP (Громадянське суспільство у процесі вирішення конфліктів: досвід ЄС для України (101084973 – EURoCoRP – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH)) [8] спрямований на вивчення ролі громадянського суспільства у подоланні. Результати проєкту свідчать, що інтеграція культурної та освітньої політики у відповідь на гібридні виклики має довготривалий ефект: вона формує стійкість не тільки до поточних загроз, а й до майбутніх форм тиску. Запропоновані у межах проєкту освітні курси («Гібридні конфлікти як загроза системам безпеки», «Активізм у кіберпросторі як протидія гібридним загрозам» та «Громадянське суспільство у вирішенні сучасних конфліктів»), публічні дискусії та дослідницькі матеріали не лише висвітлюють механізми інформаційного впливу, а й формують здатність до критичного аналізу, до осмислення наративів як інструментів впливу та спротиву. Таким чином, медіа-наративи не лише фіксують події, а й формують ідентичності, мобілізують суспільство, визначають європейський вектор розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Гібридні конфлікти – це не лише війна за території, а передусім – війна за смисли. Медіа-наративи формують або руйнують ідентичність, а культурний простір стає полем битви між правдою та фейком, пам'яттю та забуттям, гідністю та приниженням. В умовах цієї трансформації відповідь громадянського суспільства є не менш

важливою, ніж дії держави. Саме в культурі – у книгах, піснях, виставках, інтерв'ю, шкільних підручниках – триває глибокий бій за збереження й переосмислення ідентичності і чим більш усвідомленою, освіченою та активною є ця відповідь, тим більша стійкість суспільства до гібридних загроз.

Використані джерела:

1. Alexander J.C., Eyerman R., Giesen B., Smelser N.J., Sztompka P. *Cultural trauma and collective identity*. Berkeley: University of California Press, 2004. 314 p.
2. Assmann J., Czaplicka J. *Collective Memory and Cultural Identity*// New German Critique, 1995, 65, P. 125-133. DOI: <https://doi.org/10.2307/488538>.
3. Castells M. *Communication power*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 571 p.
4. Diamond L. *Rethinking civil society: Toward democratic consolidation* // Journal of Democracy. 1994. Vol. 5, №3. P. 4-17. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.1994.0041>.
5. Habermas J. *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society* / transl. by T. Burger, F. Lawrence. Cambridge: MIT Press, 1991. 301 p. URL: https://arditiesp.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/01/habermas_structural_transf_public_sphere.pdf (дата звернення: 01.05.2025).
6. Hoffman F. G. *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (дата звернення: 01.05.2025).
7. Ricoeur P. *Time and narrative. Vol. 1* / transl. by K. McLaughlin, D. Pellauer. Chicago: University of Chicago Press, 1984. 274 p. URL: https://www.eleqta.org/documentation/en/Paul_Ricoeur_Time_and_Narrative.pdf (дата звернення: 01.05.2025).
8. Про проєкт/ Проєкт «Громадянське суспільство у процесі вирішення конфліктів: досвід ЄС для України» (101084973 – EURoCoRP – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH); Національний університет «Острозька академія» [Електронний ресурс]. URL: <https://eurocorp.oa.edu.ua/uk/pro-proiekt/> (дата звернення: 01.05.2025).

References:

1. Alexander J.C., Eyerman R., Giesen B., Smelser N.J., Sztompka P. *Cultural trauma and collective identity*. Berkeley: University of California Press, 2004. 314 p.

2. Assmann J., Czaplicka J. *Collective Memory and Cultural Identity*// New German Critique, 1995, 65, P. 125-133. DOI: <https://doi.org/10.2307/488538>.
3. Castells M. *Communication power*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 571 p.
4. Diamond L. *Rethinking civil society: Toward democratic consolidation* // Journal of Democracy. 1994. Vol. 5, №3. P. 4-17. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.1994.0041>.
5. Habermas J. *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society* / transl. by T. Burger, F. Lawrence. Cambridge: MIT Press, 1991. 301 p. URL: https://arditiesp.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/01/habermas_structural_transf_public_sphere.pdf (accessed 01.05.2025).
6. Hoffman F. G. *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (accessed 01.05.2025).
7. Ricoeur P. *Time and narrative. Vol. 1* / transl. by K. McLaughlin, D. Pellauer. Chicago: University of Chicago Press, 1984. 274 p. URL: https://www.eleqta.org/documentation/en/Paul_Ricoeur_Time_and_Narrative.pdf (accessed 01.05.2025).
8. Project «Civil Society in Conflict Resolution: EU Experience for Ukraine» (101084973 – EURoCoRP – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH); National University of Ostroh Academy. URL: <https://eurocorp.oa.edu.ua/uk/pro-proiekt/> (accessed 01.05.2025).

Роман Шулик

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНИХ ДОМІНАНТ У РІЗНИХ ТИПАХ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА

У статті здійснено порівняльний аналіз ціннісних домінант, що транслюються в різних типах українських інтернет-медіа (новинні сайти, YouTube-канали, Telegram-канали) в умовах повномасштабної російської агресії. На основі теоретичних підходів до вивчення цінностей (М. Рокич, М. Головатий) та концепції медіа-гегемонії (А. Грамші) проаналізовано, як медіа не лише відображають, а й активно формують суспільний дискурс. Визначено спільні (національна єдність, патріотизм, стійкість) та відмінні ціннісні домінанти для кожного типу медіа, що зумовлено специфікою платформ. Зроблено висновок про ключову роль інтернет-медіа у процесах консолідації української культурної ідентичності та протидії інформаційній війні.

Ключові слова: цінності, ціннісні домінанти, інтернет-медіа, медіа-гегемонія, національна ідентичність, інформаційна війна, контент-аналіз, дискурс-аналіз.

Roman Shulyk

A COMPARATIVE ANALYSIS OF VALUE DOMINANTS IN DIFFERENT TYPES OF UKRAINIAN ONLINE MEDIA

This article provides a comparative analysis of the value dominants broadcast in various types of Ukrainian online media (news websites, YouTube channels, Telegram channels) amid the full-scale Russian aggression. Based on theoretical approaches to the study of values (M. Rokeach, M. Holovaty) and the concept of media hegemony (A. Gramsci), the article examines how media not only reflect but also actively shape public discourse. Common (national unity, patriotism, resilience) and distinct value dominants for each media type are identified, determined by the specifics of the platforms.

The conclusion emphasizes the key role of online media in consolidating Ukrainian cultural identity and countering information warfare.

Keywords: *values, value dominants, online media, media hegemony, national identity, information warfare, content analysis, discourse analysis.*

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало каталізатором глибинних трансформацій в українському суспільстві, прискоривши процеси переосмислення та консолідації національної культурної ідентичності. В умовах екзистенційної загрози та безпрецедентної інформаційної війни, інтернет-медіа перетворилися на ключовий інструмент не лише інформування, а й формування суспільних настроїв, цінностей та світоглядних орієнтирів. Вони стали ареною боротьби за смисли, де конструюються наративи національної стійкості, єдності та майбутнього.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що попри значну кількість публікацій, присвячених ролі медіа у війні, існує прогалина в системному порівняльному аналізі ціннісних домінант, що транслюються різними типами українських інтернет-медіа. Новинні сайти, авторські блоги на YouTube та оперативні Telegram-канали мають різну аудиторію, специфіку контенту та моделі комунікації, що неминуче впливає на ціннісні акценти, які вони просувають. Розуміння цих процесів є критично важливим для оцінки стану інформаційного простору, прогнозування суспільних змін та розробки ефективних стратегій комунікації.

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу ціннісних домінант у контенті провідних українських новинних сайтів, YouTube-каналів та Telegram-каналів для виявлення спільних та відмінних тенденцій у формуванні суспільного дискурсу.

Теоретичне підґрунтя дослідження

Основою для аналізу ціннісних домінант є класичні та сучасні теорії цінностей. Американський соціальний психолог **Мілтон Рокич** визначив цінності як «стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування є особистісно чи соціально бажанішою, ніж протилежний або зворотний спосіб поведінки чи мета існування» (Rokeach, 1973, р. 5). Він розділив цінності на дві категорії: **термінальні** (цілі-цінності, наприклад, свобода, безпека) та **інструментальні**

(якості-цінності, наприклад, сміливість, відповідальність). Ця диференціація є надзвичайно корисною для аналізу медійного контенту, оскільки дозволяє розрізняти, чи медіа фокусуються на глобальних цілях суспільства, чи на певних рисах характеру, що вважаються бажаними.

Український соціолог **Микола Головатий** розглядає цінності як «певні ідеї, погляди, уявлення, за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси» (Головатий, 2006, с. 211). Він наголошує на соціальній природі цінностей, які формуються в процесі взаємодії індивіда з суспільством і є основою соціальної регуляції. У контексті нашого дослідження, медіа виступають одним із ключових агентів такої взаємодії, транслуючи та легітимізуючи певні ціннісні системи.

Термін **«ціннісні домінанти»** позначає ключові, центральні цінності, які визначають світогляд та поведінку спільноти. Як зазначає **Наталія Стефанова**, «ціннісні домінанти – це концепти, які формують аксіоконцептосферу певної лінгвокультури, відображаючи її базові цінності та культурні пріоритети» (Стефанова, 2011, с. 15). Аналіз медійного контенту дозволяє виявити саме ті концепти, які найчастіше актуалізуються в публічному просторі, а отже, претендують на статус домінантних.

Важливим теоретичним інструментом для розуміння ролі медіа у формуванні цінностей є концепція **«культурної гегемонії»**, розроблена італійським філософом **Антоніо Грамші**. За Грамші, панівний клас утримує владу не лише через примус, а й через ідеологічне лідерство, завдяки якому його світогляд і цінності сприймаються іншими соціальними групами як «загальноприйняті» або «природні» (Gramsci, 1971). Медіа, за цією логікою, є ключовим інститутом для поширення гегемонного дискурсу. Однак, як стверджує **Дуглас Келлнер**, медіа також можуть стати «полем боротьби, де гегемонії кидають виклик, а контргегемонні сили можуть виникати та розвиватися» (Kellner, 2003, р. 65). В українському контексті медіапростір є яскравим прикладом такої боротьби: з одного боку, він є інструментом контргегемонії проти російської пропаганди, а з іншого – всередині нього відбувається конкуренція різних ціннісних наративів.

Трансформація цінностей українського суспільства: соціологічний вимір

Аналіз медійного контенту неможливий без урахування реальних ціннісних зрушень, що фіксуються соціологічними дослідженнями. Повномасштабна війна стала потужним фактором суспільної консолідації. За даними дослідження соціологічної групи «Рейтинг», проведеного в серпні 2022 року, абсолютна більшість українців (93%) були впевнені у здатності України відбити напад Росії, а 74% вважали напрям розвитку країни правильним, що є безпрецедентним показником для української історії (Соціологічна група «Рейтинг», 2022).

Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, проведене у 2023 році, виявило ієрархію ключових цінностей для українців. На першому місці опинилася **свобода** (91%), за нею йдуть **безпека** (79%), **справедливість** (76%) та **гідність** (71%) (Фонд «Демократичні ініціативи», 2023). Це свідчить про глибоке усвідомлення значущості демократичних та екзистенційних цінностей в умовах боротьби за незалежність.

Водночас зростає запит на справедливість та нетерпимість до корупції. Дослідження Transparency International Ukraine показало, що у 2023 році 88% громадян вважали корупцію однією з головних проблем країни (Transparency International Ukraine, 2023). Це створює суспільний тиск на владу та медіа, вимагаючи прозорості та підзвітності.

Опитування Центру Разумкова у 2024 році підтвердило ці тенденції: понад 90% українців пишаються своїм громадянством, а 61% вважають демократію найбільш бажаним типом державного устрою. Примітно, що 47% українців, обираючи між свободою та матеріальним достатком, віддають перевагу свободі (Центр Разумкова, 2024). Ці дані є відправною точкою для аналізу того, як медіа відображають та посилюють ці суспільні настрої.

Аналіз ціннісних домінант у різних типах інтернет-медіа

1. Новинні сайти (на прикладі «Українська правда», «Ліга.net», «Суспільне Новини»)

Новинні сайти виконують функцію офіційного інформування та формування національного порядку денного. Їхній контент

характеризується тяжінням до стандартизації та об'єктивності, проте ціннісні домінанти чітко простежуються у виборі тем, тональності та експертних коментарів.

- **Національна єдність та патріотизм:** Ця домінанта реалізується через наративи про героїзм ЗСУ, стійкість цивільного населення, діяльність волонтерів. Публікації часто використовують емоційно забарвлену лексику («незламність», «героїчний спротив») та фокусуються на історіях, що об'єднують націю.

- **Європейська ідентичність та демократичні цінності:** Новинні сайти послідовно просувають наратив про Україну як частину європейської цивілізації. Акцентується увага на важливості верховенства права, прав людини, свободи слова. Процес євроінтеграції подається як безальтернативний цивілізаційний вибір.

- **Підзвітність та протидія корупції:** Попри загальну консолідацію, якісні медіа продовжують виконувати функцію «сторожового пса демократії». Журналістські розслідування корупційних скандалів та вимога прозорості від влади є важливою ціннісною домінантою, що відповідає суспільному запиту на справедливість.

- **Стійкість та проактивність:** Медіа транслиують ідею про те, що Україна є не жертвою обставин, а активним суб'єктом, здатним долати виклики. Висвітлюються історії успішного бізнесу в умовах війни, інноваційні розробки для армії, громадські ініціативи, що формує образ стійкої та винахідливої нації.

2. YouTube-канали (на прикладі «Телебачення Торонто», «імені Т.Г. Шевченка», «Історія без міфів»)

YouTube-канали, особливо авторські проекти, пропонують більш персоналізований та глибокий контент, часто поєднуючи інформаційну, освітню та розважальну функції.

- **Культурна та історична обізнаність:** Ключова домінанта для багатьох популярних каналів. Вони займаються деконструкцією російських історичних міфів, популяризацією української історії, мови та культури. Це є формою «м'якої сили» у боротьбі за національну ідентичність. Як зазначає дослідник медіа **Генрі Дженкінс**, такі платформи дозволяють створювати «партисипативну культуру», де аудиторія не просто споживає,

а й долучається до створення та поширення культурних смислів (Jenkins, 2006).

- **Громадянська залученість та активізм:** Канали часто виступають платформами для громадських ініціатив, зборів коштів для армії та обговорення гострих соціальних проблем. Вони мобілізують аудиторію до конкретних дій, перетворюючи пасивних глядачів на активних громадян.

- **Критичне мислення та медіаграмотність:** Багато проєктів присвячено викриттю фейків та маніпуляцій, навчаючи аудиторію розрізняти якісну інформацію. Це сприяє формуванню ціннісної домінанти критичного ставлення до інформації, що є життєво необхідним в умовах інформаційної війни.

- **Автентичність та експертність:** На відміну від знеособлених новинних сайтів, YouTube-канали будуються на довірі до конкретного автора чи команди. Цінність автентичності, щирості та глибокої експертизи в певній темі є визначальною для успіху таких проєктів.

3. Telegram-канали (на прикладі офіційних каналів ОВА, «Лачен пише», «Україна на часі»)

Telegram став головним джерелом оперативної інформації для мільйонів українців. Його специфіка – швидкість, стислість та прямий контакт з аудиторією – визначає унікальний набір ціннісних домінант.

- **Оперативність та поінформованість:** Головна цінність, яку пропонує Telegram, – це миттєве інформування про повітряні тривоги, бойові дії та інші надзвичайні події. Це задовольняє базову потребу в безпеці та контролі над ситуацією.

- **Довіра та достовірність:** В умовах інформаційного хаосу аудиторія тяжіє до перевірених джерел. Офіційні канали державних органів та авторитетні волонтерські канали стали «острівцями довіри». Цінність достовірності тут є абсолютною.

- **Національна єдність та мобілізація:** Telegram-канали є потужним інструментом горизонтальної мобілізації суспільства. Вони миттєво поширюють інформацію про термінові збори, координують волонтерську допомогу та підтримують відчуття загальнонаціональної єдності в режимі реального часу.

- **Пряма та невідфільтрована комунікація:** Цінність Telegram полягає у відсутності редакційних фільтрів, що

створює ефект прямого діалогу. Це може мати як позитивні (відчуття причетності), так і негативні (поширення неперевіреної інформації, мови ворожнечі) наслідки.

Конвергенція та диференціація ціннісних домінант

Порівняльний аналіз показує наявність як спільних, так і відмінних ціннісних домінант у різних типах медіа.

Спільними (конвергентними) домінантами для всього українського інтернет-простору є:

- **Національна єдність, патріотизм та стійкість:** Ці цінності є наскрізними та проявляються у всіх типах медіа, хоча й у різних форматах – від офіційних заяв на новинних сайтах до емоційних історій на YouTube та мобілізаційних закликів у Telegram.

- **Протидія дезінформації:** Усі якісні медіа, незалежно від платформи, вважають своїм обов'язком боротися з російською пропагандою, що є спільною ціннісною рамкою.

Відмінності (диференціація) зумовлені специфікою платформ:

- **Новинні сайти** роблять акцент на **офіційному дискурсі, підзвітності та європейській інтеграції**.

- **YouTube-канали** фокусуються на **культурній освіті, критичному мисленні та автентичності**.

- **Telegram-канали** пріоритезують **оперативність, пряму комунікацію та мобілізацію**.

Висновки

Українські інтернет-медіа в умовах повномасштабної війни виконують надважливу функцію не лише інформування, а й активного конструювання та поширення ціннісних домінант, що сприяють консолідації суспільства та зміцненню національної ідентичності. Аналіз показав, що попри спільну патріотичну рамку, різні типи медіа роблять акцент на різних цінностях, доповнюючи одне одного та створюючи багатовимірний інформаційний простір.

Новинні сайти формують офіційний наратив, YouTube-канали поглиблюють культурний та історичний контекст, а Telegram-канали забезпечують оперативну мобілізацію та відчуття єдності в реальному часі. Разом вони створюють потужну контрґегемонну систему, що протистоїть інформаційній агресії

та сприяє формуванню стійкої, демократичної та європейської української нації.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні сприйняття цих ціннісних домінант різними аудиторними групами, а також у лонгітюдному аналізі еволюції медійного дискурсу впродовж війни.

Використані джерела:

1. Головатий, М. Ф. (2006). *Соціологія політики*. МАУП.
2. Соціологічна група «Рейтинг». (2022, 19 серпня). *Ідентичність. Патріотизм. Цінності*. https://ratinggroup.ua/research/ukraine/identichnost_patriotizm_cennosti_19_serpnya_2022.html
3. Стефанова, Н. О. (2011). *Аксіоконцептосфера сучасної американської лінгвокультури*. (Автореферат дисертації кандидата філологічних наук). Київський національний лінгвістичний університет.
4. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. (2023, 15 грудня). *Свобода, безпека та справедливість: які цінності об'єднують українців під час війни*. <https://dif.org.ua/article/svoboda-bezpeka-ta-spravedlivist-yaki-tsinnosti-obednuyut-ukraintsiv-pid-chas-viyini>
5. Центр Разумкова. (2024, 24 січня). *Ідентичність громадян України: стан та динаміка змін*. <https://razumkov.org.ua/novyny/identychnist-gromadian-ukrainy-stan-ta-dynamika-zmin>
6. Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. International Publishers.
7. Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York University Press.
8. Kellner, D. (2003). *Media Spectacle*. Routledge.
9. Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. Free Press.
10. Transparency International Ukraine. (2023, 20 грудня). *Рівень сприйняття корупції у 2023 році зріс – дослідження*. <https://ti-ukraine.org/research/riven-spryynyattyia-koruptsiyi-u-2023-rotsi-zris-doslidzhennya/>

Катерина Якуніна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

У статті досліджуються трансформаційні процеси в релігійній ідентичності громадян України, зокрема у сфері православ'я. На основі даних соціологічних опитувань Центру Разумкова простежено динаміку змін у конфесійній самоідентифікації вірян у 2014–2024 рр. Визначено чинники, що зумовлюють зниження частки православних та зростання груп, які коливаються між вірою та невір'ям, а також тих, хто ідентифікує себе як «просто християни». Наголошено на унікальних рисах українського православ'я, які мають історичне коріння й впливають на формування національної ідентичності. Окремлено регіональні особливості конфесійної належності та проаналізовано вплив соціально-політичних процесів – євроінтеграційних змін, пандемії, російсько-української війни, внутрішніх трансформацій у православному середовищі – на сучасний стан ідентифікації вірян.

***Ключові слова:** православ'я, релігійна ідентичність, національна ідентичність, соціально-політичні трансформації, ПЦУ, УПЦ (МП), конфесійна належність.*

Kateryna Yakunina

TRANSFORMATION OF ORTHODOX IDENTITY OF UKRAINIAN CITIZENS IN THE INDEPENDENCE PERIOD

The article examines the transformation processes in the religious identity of Ukrainian citizens, with a particular focus on Orthodoxy. Based on sociological surveys conducted by the Razumkov Centre, the dynamics of changes in confessional self-identification of believers between 2014 and 2024 are analyzed. The study identifies the factors behind the decline in the share of Orthodox believers and the growth of groups oscillating

between belief and disbelief, as well as those identifying themselves as “just Christians.” The unique features of Ukrainian Orthodoxy, rooted in history and shaping national identity, are highlighted. Regional specifics of confessional affiliation are outlined, and the impact of socio-political processes—European integration, the pandemic, the Russian-Ukrainian war, and internal transformations within Orthodoxy – on the current state of believers’ identification is explored.

Keywords: *Orthodoxy, religious identity, national identity, socio-political transformations, OCU, UOC (MP), confessional affiliation.*

Україна позиціонує себе як поліконфесійна держава, підтвердженням чому є державна політика та кількість релігійних напрямків, функціонуючих в країні. Проте, для України традиційною є православна віра. Так, за даними Центру Разумкова значна частина опитаних громадян вважають себе православними – 55 % у 2022 р., що зумовлено «соціокультурною чи етнічною ідентичністю»¹ Разом з тим, варто підкреслити, що частка православних у 2014 р. складала 70%. Така зміна у показниках зумовлена як загальною тенденцією зміни світоглядної парадигми громадян України (значна частина опитаних відносять себе до атеїстів, невіруючих, тих, хто коливається між вірою та невір'ям), так і соціально-політичними та культурними трансформаціями: політична нестабільність, євроінтеграційні процеси, пандемія, російсько-українська війна, трансформації в православному середовищі України, прозелітична діяльність інших християнських церков та нетрадиційних релігійних рухів.

Окрім того, як зазначають науковці Відділення релігієзнавства, українському православ'ю притаманні унікальні риси, які мають історичну тяглість та вкоріненні у національній ідентичності українців, а саме:

1. Прогресуючий демократизм, поєднаний з виборною основою заміщення всіх церковних посад і, тісно пов'язана з цим, моральність Церкви.

2. Висока віротерпимість.

¹ Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю. Якименко (керівник проєкту), А. Биченко, М. Міщенко. К., 2024. С. 5

3. Європейськість й відкритість до інших релігійних систем.

4. Православ'я в Україні вирізнялося активними процесами онаціональнення своїх обрядових форм.

5. Політична інституційність та прагнення до незалежності від світської влади.

6. Гуманізм.

7. Акцент на Новому Заповіті (євангельськість).

8. Соборноправність.²

Ці риси впливають на побудову міжцерковних відносин, відношення вірних до обрядової практики та православної традиції загалом, дотримування останньої без сповідування самої віри та воцерковлення та ін.

Сьогодні мережа православних церков України представлена в більшій мірі Українською Православною Церквою (далі – УПЦ (МП)), Православною Церквою України (далі – ПЦУ). Православ'я в Україні представляють також Руська Православна Церква Закордонна, Руська Православна Старообрядницька Церква (Білокриницька згода), Руська Істино-православна Церква, Руська Православна Старообрядницька Церква, Руська Православна Старообрядницька Церква (Новозибківська згода) та ін.

Історія православ'я на теренах України має давнє коріння – від апостольської традиції Андрія Первозванного, Хрещення Русі Володимиром Великим та Київської митрополії, дипломатичних зв'язків з Константинополем, автокефальної традиції та історія автономної православної церкви у XX ст. Разом з тим, сьогодні соціологи відзначають нестійкість у релігійній приналежності вірян щодо православного віросповідання. Так, за даними Центра Разумкова у 2024 р. частка тих хто коливається між вірою та невір'ям становить: 10% вірних ПЦУ, 9% вірних УПЦ (МП)³. Серед опитуваних у 2022 р. присутня частка тих хто вважає себе «просто православними», окрім того, серед цієї групи опитаних лише 73 % віруючих, 19% коливаються між вірою і невір'ям, 1% вважає себе невіруючими, а 2% – байдужими до

² Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст / За ред. професорів А. Колодного, Л. Филипович, А. Арістової. Київ : УАР, 2021. С. 127-130

³ Там же

питань релігії⁴. Окремо дослідними Центру Разумкова виділяють групу «просто християн», серед яких у 2022 р. лише 46% вважають себе віруючими. Підтвердженням таких даних є переконаність респондентів (57,5%) в тому, «що релігійна віра не передбачає обов'язкової віросповідної визначеності»⁵.

Регіонально найбільше число громадян, які ідентифікують себе із православ'ям проживають у Центрі (у 2024 р. – 67%), на Півдні (56%) і Сході (53%), на Заході їх частка становить 38%⁶. Має свою регіональну специфіку і статистика в регіонах щодо віднесення себе до «просто християн»: Захід – 6%, Центр, Південь та Схід – від 10% до 15%⁷.

Розпочинаючи з 2018 р. (часу об'єднання УАПЦ та УПЦ КП та отримання Томосу ПЦУ), а також враховуючи останні роки російсько-української війни, спостерігається трансформація в ідентифікації православних щодо приналежності до конкретної Церкви. Частка тих, хто відносив себе до вірних УПЦ (МП) з 2010 р. зменшувалась з 24% до 12% у 2018 р. та 5,5% у 2024 р. Частка ж тих, хто відносить себе до вірян ПЦУ за 2022-2024 рр. досягла своєї сталості та коливається в межах 35%⁸. Регіонально найбільша частка вірних ПЦУ – у Центральному регіоні (45%), на Півдні та Заході – 28%, на Сході – 29,5% за даними опитування 2024р. Вірні УПЦ (МП) у Західному, Центральному і Східному регіонах становлять 5% усіх опитаних, у Південному – 10%⁹.

Таким чином, на трансформацію православної ідентичності громадян України впливають як історичні чинники та особливості формування національної ідентичності, так і соціально-політичні умови в яких трансформується православ'я загалом.

⁴ Війна і церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю.Якименко (керівник проекту), А.Биченко, М.Мищенко, Л.Шангіна. К., 2022. С. 6

⁵ Там же

⁶ Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю. Якименко (керівник проекту), А. Биченко, М. Мищенко. К., 2024. 115 с. 5

⁷ Там же

⁸ Там же, С. 6

⁹ Там же

Використані джерела:

1. Війна і церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю.Якименко (керівник проекту), А.Биченко, М.Міщенко, Л.Шангіна. К., 2022. 124 с.

2. Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст / За ред. професорів А. Колодного, Л. Филипович, А. Арістової. Київ : УАР, 2021. 348 с.

3. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю. Якименко (керівник проекту), А. Биченко, М. Міщенко. К., 2024. 115 с.

ABOUT JEAN MONNET

Jean Monnet, (born Nov. 9, 1888, Cognac, France – died March 16, 1979, Houjarray), French political economist and diplomat who initiated comprehensive economic planning in western Europe after World War II. In France he was responsible for the successful plan designed to rebuild and modernize that nation's crumbled economy.

During World War I Monnet was the French representative on the Inter-Allied Maritime Commission, and after the war he was deputy secretary-general of the League of Nations (1919-23). Then, after reorganizing his family's brandy business, he became the European partner of a New York investment bank in 1925.

At the start of World War II he was made chairman of the Franco-British Economic Co-ordination Committee. In June 1940 it was he who suggested a Franco-British union to Winston Churchill. After the Franco-German armistice he left for Washington, D.C., and in 1943 he was sent to Algiers to work with the Free French administration there.

After the liberation of France, Monnet headed a government committee to prepare a comprehensive plan for the reconstruction and modernization of the French economy. On Jan. 11, 1947, the Monnet Plan was adopted by the French government, and Monnet himself was appointed commissioner-general of the National Planning Board. In May 1950 he and Robert Schuman, then the French foreign minister, proposed the establishment of a common European market for coal and steel by countries willing to delegate their powers over these industries to an independent authority. Six countries – France, West Germany, Italy, Belgium, the Netherlands, and Luxembourg – signed the treaty in 1951 that set up the European Coal and Steel Community (ECSC). From 1952 to 1955 Monnet served

as the first president of the ECSC's High Authority. The ECSC inspired the creation of the European Economic Community, or Common Market, in 1957.

In 1955 Monnet organized the Action Committee for the United States of Europe and served as its president from 1956 to 1975. In 1976 the heads of the nine Common Market governments named Monnet a Citizen of Europe. In the same year, he published his *Mémoires* (Memoirs, 1978).

Source:

Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Jean Monnet". Encyclopedia Britannica, 5 Nov. 2022, <https://www.britannica.com/biography/Jean-Monnet>.

ABOUT ERASMUS+ JEAN MONNET ACTIONS

Jean Monnet Programme has transformed into Jean Monnet Actions under ERASMUS+ Programme since 2014.

The **Jean Monnet actions** offer opportunities in the field of higher education and in other fields of education and training. The Jean Monnet actions contribute to spread knowledge about the European Union integration matters. The following actions are supported:

- Jean Monnet Actions in the field of higher education
- Jean Monnet Actions in other fields of education and training
- Jean Monnet policy debate (higher education and other fields of education and training)

These actions will be implemented by **the European Education and Culture Executive Agency (EACEA)**.

The Jean Monnet Actions in the field of Higher Education supports teaching and research in the field of European Union studies worldwide.

European Union studies refers to the teaching, learning and research about the European Union, its history, aims, structures, functions and/or its policies.

The Jean Monnet actions also strive to function as a vector of public diplomacy towards third countries, promoting EU values and enhancing the visibility of what the European Union stands for and what it intends to achieve.

The Jean Monnet “Teaching and Research” actions will:

- promote excellence in teaching and research in the field of European Union studies worldwide;
- foster the dialogue between the academic world and society, including local, regional, state and EU level policy-makers, civil servants, civil society actors, representatives of the different levels of education and of the media;
- generate knowledge and insights in support of EU policy-making and strengthen the role of the EU within Europe and in a globalised world;
- reach out to a wider public and spread knowledge about the EU to the wider society (beyond academia and specialised audiences) bringing the EU closer to the public.

The actions also strive to function as a vector for public diplomacy towards third countries not associated to the Programme, promoting EU values and enhancing the visibility of what the European Union actually stands for and what it intends to achieve.

The Jean Monnet “Teaching and Research” must take one of the following forms: Modules, Chairs, Centres of Excellence

• **Modules** are short teaching programmes or courses in the field of European Union studies at offered at a higher education institution. Each Module has a minimum duration of 40 teaching hours per academic year for a duration of three years. Modules may concentrate on one particular discipline in European studies or be multidisciplinary in approach and therefore call upon the academic input of several professors and experts. They can also take the form of short specialised or summer programmes.

• **Chairs** are teaching posts with a specialisation in European Union studies (as described above) for university professors for a duration of three years. A Jean Monnet Chair is held by only one professor, who provides the minimum of 90 teaching hours per academic year. The Chair may also have a team to support and enhance the activities of the Chair, including the provision of additional teaching hours.

• **Jean Monnet Centres of Excellence** are focal points of competence and knowledge on European Union subjects. They should gather the expertise and competences of high-level experts

aiming to at develop synergies between the various disciplines and resources in European studies (as described above) as well as at creating joint transnational activities, they also ensure openness to civil society. Jean Monnet Centres of Excellence have a major role in reaching out to students from faculties not normally dealing with European Union issues as well as to policy makers, civil servants, organised civil society and the general public at large.

Sources:

Jean Monnet Actions: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-b/jean-monnet-actions>

Jean Monnet actions in the field of higher education: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-b/jean-monnet-actions/higher-education>

More information:

Erasmus+ (EU programme for education, training, youth and sport) (2021-2027): https://www.eacea.ec.europa.eu/grants/2021-2027/erasmus_en

Erasmus+ Programme Guide: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/erasmus-programme-guide>

Jean Monnet Actions: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-b/jean-monnet-actions>

Jean Monnet actions in the field of higher education: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-b/jean-monnet-actions/higher-education>

Jean Monnet Activities – Database from 1995 – 2021: https://www.eacea.ec.europa.eu/grants/2021-2027/erasmus/jean-monnet-activities-database_en

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В СИТУАЦІЇ СУЧАСНОГО ДІАЛОГУ КУЛЬТУР**

Матеріали XVIII Міжнародної наукової конференції
(м. Острог, 22-23 травня 2025 р.)

**THE PROBLEM OF CULTURAL IDENTITY IN THE SITUATION
OF CONTEMPORARY DIALOGUE OF CULTURES**

Materials of the 18th International Scientific Conference
(Ostroh, May 22-23, 2025)

Комп'ютерна верстка Крушинської Наталії

Формат 42х30/4. Ум. друк. арк. 6,05. Наклад 100 прим.
Зам. № 26–25. Гарнітура «Cambria».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.